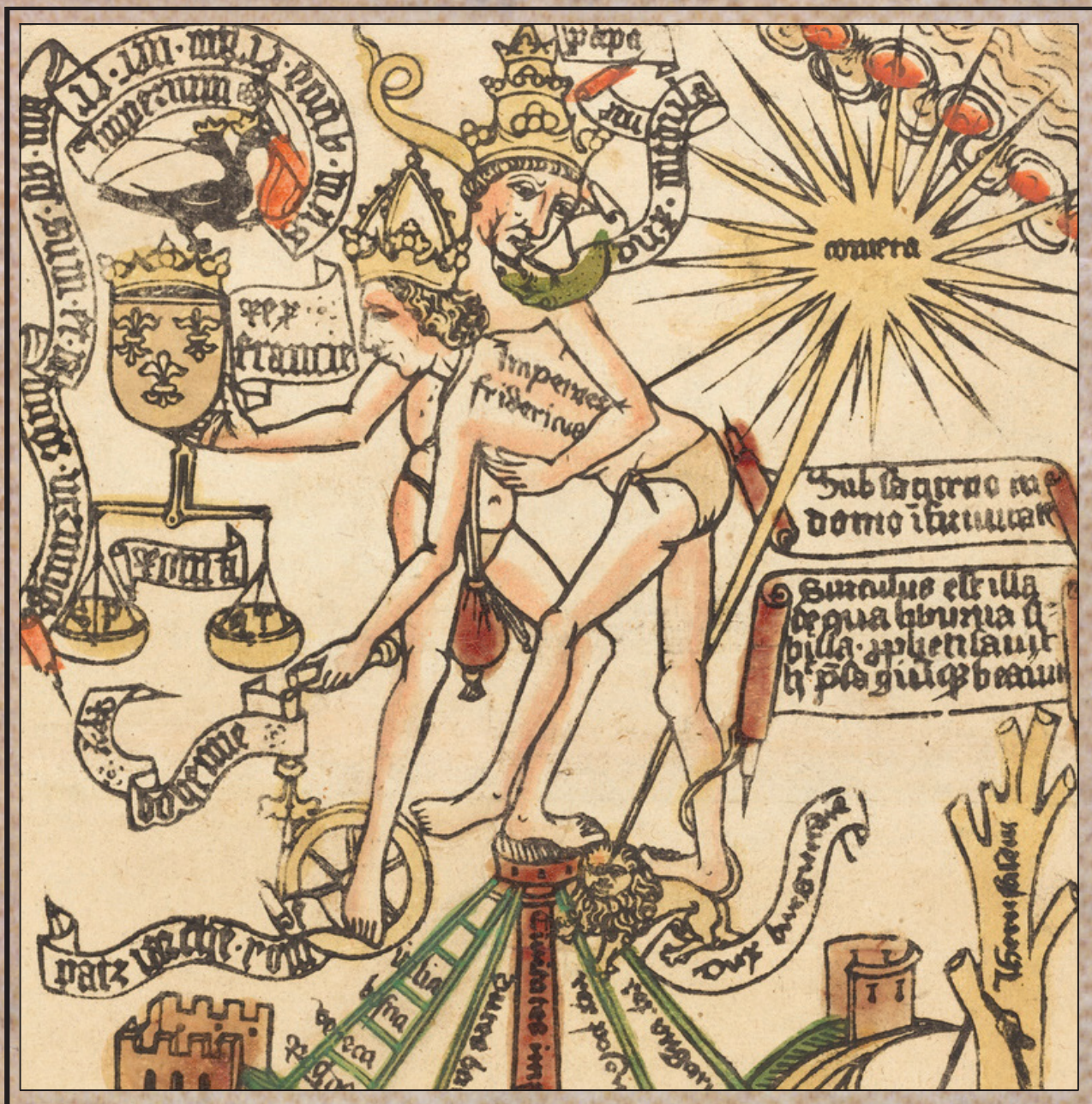

ANNALES

Analiz za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterraneei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies
Series Historia et Sociologia, 29, 2019, 3

ANNALES

Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterraneei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies

Series Historia et Sociologia, 29, 2019, 3

ISSN 1408-5348 (Tiskana izd.)
ISSN 2591-1775 (Spletna izd.)

UDK 009

Letnik 29, leto 2019, številka 3

**UREDNIŠKI ODBOR/
COMITATO DI REDAZIONE/
BOARD OF EDITORS:**

Roderick Bailey (UK), Simona Bergoč, Furio Bianco (IT), Alexander Cherkasov (RUS), Lucija Čok, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Goran Filipi (HR), Devan Jagodic (IT), Aleksej Kalc, Avgust Lešnik, John Martin (USA), Robert Matijašič (HR), Mateja Matjašič Friš, Darja Mihelič, Vesna Mikolič, Luciano Monzali (IT), Edward Muir (USA), Vojislav Pavlović (SRB), Peter Pirker (AUT), Claudio Povoletto (IT), Marijan Premović (ME), Andrej Rahten, Vida Rožac Darovec, Mateja Sedmak, Lenart Škof, Marta Verginella, Špela Verovšek, Tomislav Vignjević, Paolo Wulzer (IT), Salvator Žitko

**Glavni urednik/Redattore capo/
Editor in chief:**

Darko Darovec

**Odgovorni urednik/Redattore
responsabile/Responsible Editor:**

Salvator Žitko

Uredniki/Redattori/Editors:

Urška Lampe, Gorazd Bajc

Prevajalci/Traduttori/Translators:

Petra Berlot (it.)

**Oblikovalec/Progetto grafico/
Graphic design:**

Dušan Podgornik, Darko Darovec

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Izdajatelj/Editori/Published by:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / *Società storica del Litorale - Capodistria*© / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / *Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment* / *Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente*©

**Sedež uredništva/Sede della redazione/
Address of Editorial Board:**

SI-6000 Koper/Capodistria, Garibaldijeva/Via Garibaldi 18
e-mail: annaleszdjp@gmail.com, **internet:** <http://www.zdjp.si/>

Redakcija te številke je bila zaključena 1. 9. 2019.

**Sofinancirajo/Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS), Mestna občina Koper, Luka Koper d.d.

Annales - Series Historia et Sociologia izhaja štirikrat letno.

Maloprodajna cena tega zvezka je 11 EUR.

Naklada/Tiratura/Circulation: 300 izvodov/copie/copies

Revija Annales, Series Historia et Sociologia je vključena v naslednje podatkovne baze / *La rivista Annales, Series Historia et Sociologia è inserita nei seguenti data base* / *Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:* Clarivate Analytics (USA): Arts and Humanities Citation Index (A&HCI) in/and Current Contents / Arts & Humanities; IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); Sociological Abstracts (USA); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL).

Vsi članki so v barvni verziji prosto dostopni na spletni strani: <http://www.zdjp.si>.
All articles are freely available in color via website <http://www.zdjp.si>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Izidor Janžekovič: Izvor in prenos ideje ravnotežja moči iz Italije v Evropo 345
L'origine e trasferimento dell'idea dell'equilibrio di potere dall'Italia all'Europa
The Origin and Transfer of the Balance-of-power Idea from Italy to Europe

August Lešnik: Komunikacija sociologije in zgodovine v zgodnji dobi sociološke misli: v znamenju metodološkega spora. Ob 180-letnici Comtovega poimenovanja sociologije za »znanost o družbi« 363
Comunicazione tra sociologia e storia nei primi tempi del pensiero sociologico: all'insegna del conflitto metodologico. 180 anni dalla designazione di Comte della sociologia come «scienza dell'umanità»
Communication Between Sociology and History in the Early Age of Sociological Thought: Indication of the Methodological Dispute. The 180th Anniversary of Comte's Designation of Sociology for »The Science of Society«

Boris Golec: Extinct Medieval Boroughs in Southern Slovenia 373
Borghi medievali scomparsi nella Slovenia meridionale
Ugasli srednjeveški trgi v južnem delu Slovenije

Tone Ravnikar: Usnjarstvo v srednjeveških mestih slovenske Štajerske 393
Conterie nelle città medievali della Stiria slovena
Leather Tanning in Medieval Cities of today's Slovenian Styria

Tomaž Kladnik: Maribor in vojaška infrastruktura od sredine 19. stoletja do konca prve svetovne vojne 405
L'infrastruttura militare a Maribor. Dalla metà dell'Ottocento fino alla fine della Prima guerra mondiale
Maribor Military Infrastructure from the Middle of the 19th Century to the End of the First World War

David Hazemali, Uroš Turnšek & Simon Očko: Nemška zasedba Rige in operacija Albion: prispevek k razumevanju vzhodne fronte prve svetovne vojne na Pribaltiku 425
L'occupazione tedesca di Riga e l'operazione Albion: contributo alla comprensione del fronte orientale durante la Prima guerra mondiale nelle regioni Baltiche
The German Occupation of Riga and Operation Albion: a Contribution to the Understanding of the Eastern Front of the First World War in The Baltics

Aleš Maver, Nataša Maver Šoba & Darko Friš: Med pobožnostjo in gradnjo socializma: Celjski koledar Družbe Sv. Mohorja med letoma 1945 in 1956 437
Tra la devozione e la costruzione del socialismo: il Calendario della Società di S. Ermagora di Celje tra il 1945 e il 1956
Between Piety and Building of Socialism: the Calendar of the St Hermagoras Society in Celje during the Years from 1945 to 1956

Aleksandar Knežević: Maternji jezik kao determinanta etničkog identiteta u popisima stanovništva Srbije 455
Lingua materna come determinante dell'identità etnica nei censimenti della popolazione della Serbia
Mother Tongue as a Determinant of Ethnic Identity in Population Censuses of Serbia

Polona Tratnik: Umetnost kot investicija. Institucija umetnosti v službi umetnostnega trga 473
Arte come investimento. L'istituzione dell'arte al servizio del mercato dell'arte
Art as Investment. Institution of Art in Service of the Art Market

Duje Kodžoman: Pobuđivanje emocija dizajnerskim proizvodima: interakcija korisničkog iskustva s emocionalnim dizajnom 487
Suscitare emozioni con prodotti di design: interazione dell'esperienza utente con il design emozionale
Evoking Emotions with Design Products: Interaction of User Experience with Emotional Design

Andrea Matošević: Pulski navozi moderniteta. Analiza dokumentarnog filma o brodogradilištu Uljanik na prelasku iz šezdesetih u sedamdesete godine XX stoljeća 499
Scalo di costruzione polesano e modernità. L'analisi del documentario girato nel cantiere Scoglio Olivi a cavallo tra gli anni Sessanta e Settanta del ventesimo secolo
Building Berths of Pula and Modernity. Analysis of Uljanik Shipyard Documentary Movie at the Turn of the Sixties into the Seventies of the Twentieth Century

Lada Marinković, Violeta Zubanov & Jasna Potočnik Topler: Assertiveness Scale as a Teamwork Aptitude Predictor 511
La scala di assertività come indicatore predittivo della prontezza a lavorare in un team
Lestvica asertivnosti kot napovednik pripravljenosti za timsko delo

Kazalo k slikam na ovitku 522
Indice delle foto di copertina 522
Index to images on the cover 522

Navodila avtorjem 523
Istruzioni per gli autori 525
Instructions to Authors 527

IZVOR IN PRENOS IDEJE RAVNOTEŽJA MOČI IZ ITALIJE V EVROPO

Izidor JANŽEKOVIC

CEU Budapest–Vienna, Nádor u. 9, 1051 Budimpešta, Madžarska
e-mail: izidor.janzekovic@gmail.com

IZVLEČEK

Članek predstavi pojem ravnotežja moči v renesansi in »dolgem 16. stoletju« (1450–1640). Na kratko poda pregled antičnih in srednjeveških korenin ideje ravnotežja. Italijanski humanisti so prevzeli in priredili koncept ravnotežja in ga vključili v politični diskurz. Ključni za vpeljavo in širitev tega pojma je bil Francesco Guicciardini. Pojem se je potem širil prek Alp s prevodi Guicciardinijeve Zgodovine Italije v drugi polovici 16. stoletja. Avtor trdi, da niso bili beneški diplomati tisti, ki so širili pojem, kakor je bilo mišljeno zadnjih sto let, ampak zgodovinarji, pogosto sicer upokojeni diplomati, in njihova literarna dela, ki so postala širše brana in sklicevana.

Ključne besede: ravnotežje moči, mednarodni odnosi, renesansa, dolgo 16. stoletje (1450–1640), Francesco Guicciardini, Lorenzo Veličastni, humanisti, diplomati, zgodovinarji

L'ORIGINE E TRASFERIMENTO DELL'IDEA DELL' EQUILIBRIO DI POTERE DALL'ITALIA ALL'EUROPA

SINTESI

L'articolo verte su il controverso argomento dell'equilibrio di potere nel Rinascimento, o cosiddetto "lungo" XVI secolo (1450–1640). Il testo descrive le radici classiche e medievali del principio di equilibrio. Gli umanisti italiani adottarono adattarono il concetto di equilibrio alla politica. Il testo chiave preso in esame è Storia d'Italia del fiorentino Francesco Guicciardini, le cui traduzioni garantirono la diffusione del concetto Oltralpe negli anni 1560 e 1570. L'autore sostiene che non furono i diplomatici veneziani a divulgare tale concetto, ma piuttosto fu opera degli storici, spesso diplomatici in pensione, le cui opere letterarie furono ampiamente utilizzate e citate.

Parole chiave: equilibrio di potere, relazioni internazionali, Rinascimento, lungo XVI secolo (1450–1640), Francesco Guicciardini, Lorenzo il Magnifico, umanisti, diplomatici, storici

UVOD

Leopold von Ranke (1795–1886), »oče moderne zgodovine«, je ugotavljal, da je bila »svoboda Evrope« v 16. stoletju rezultat »nasprotja in ravnotežja med Francijo in Španijo« (Ranke, 1833, 3).¹ V tem času je prevladalo prepričanje, da je treba biti previden pred premočjo (Übergewicht), iz česar se je po njegovem porajal »pojem ravnotežja Evrope« (*der Begriff des europäischen Gleichgewichtes*). Proti preveliki prevladi so se šibkejšje moči, i.e. države, združile v zveze, kar je osnova za evropsko ravnotežje (Ranke, 1833, 11). Za Rankeja so bila politična dela generacije 1494–1514 in italijanski sistem držav »temelj evropskega sistema držav« (Ranke, 1887, 380). S tem je Ranke trdno zasadil temelje ravnotežja moči v modernem zgodovinopisju in med svojimi študenti.

Eden izmed njegovih študentov Jakob Burckhardt (1818–1897), »oče kulturne zgodovine«, je poslušal Rankejeva predavanja v 40-ih letih 19. stoletja in disciplinirano »potrdil« profesorjeve ugotovitve. V seminalni knjigi kulturne zgodovine *Renesančna kultura v Italiji* je predstavil vzpon modernih držav (Burckhardt, 1860, 1–130). Po njegovem je »za evropsko politiko značilna želja po ekspanziji [...] Prav iz konfliktov teh absolutizmov, ki zamenjujejo moč za srečo, se pojavi ideja ravnotežja moči [...] To je tipično evropski odnos: proti enostranski prevladi se združijo vsi ostali. Evropa želi ostati raznolika« (Burckhardt, 1999, 175; Sigurdson, 1990).

Med drugim je Burckhardt kot del dolge tradicije izpostavil »sistem ravnovesja štirih glavnih italijanskih moči, kot ga je pojmoval Lorenzo Magnifico [sic],« kar naj bi bil »postulat jasnega, optimističnega duha, ki se je visoko dvignil nad zločinsko politiko eksperimentov« (Burckhardt, 1981, 73). V članku predstavim, kako je Lorenzo Veličastni – po zaslugi Francesca Guicciardinija in njegove knjige *Zgodovina Italije* – posthumno postal osrednja osebnost za razumevanje pojma ravnotežja moči.

Ideja ravnotežja moči in s tem povezana ideja o mirnem sobivanju oziroma sožitju držav je obvladovala diplomatski parket Evrope večino (zgodnjega) novega veka. Pojem je imel po Vestfalskem miru tak vpliv, da so ga mnogi pisci ponotranjili; po posvojenem in predelanem pojmu Pierra Bourdieuja je postal *habitus* evropske diplomacije (Bourdieu, 2013, 72–95; sl. 1). Pogosto je ravnotežje moči zamenjala sopomenka ravnotežje Evrope, kar kaže na geografsko omejenost pojma; na drugih celinah ali regijah se namreč do poznega 19. oziroma 20. stoletja ni uporabljal (Butterfield, 1973; Fenske, 1975; Strohmeyer, 1994).

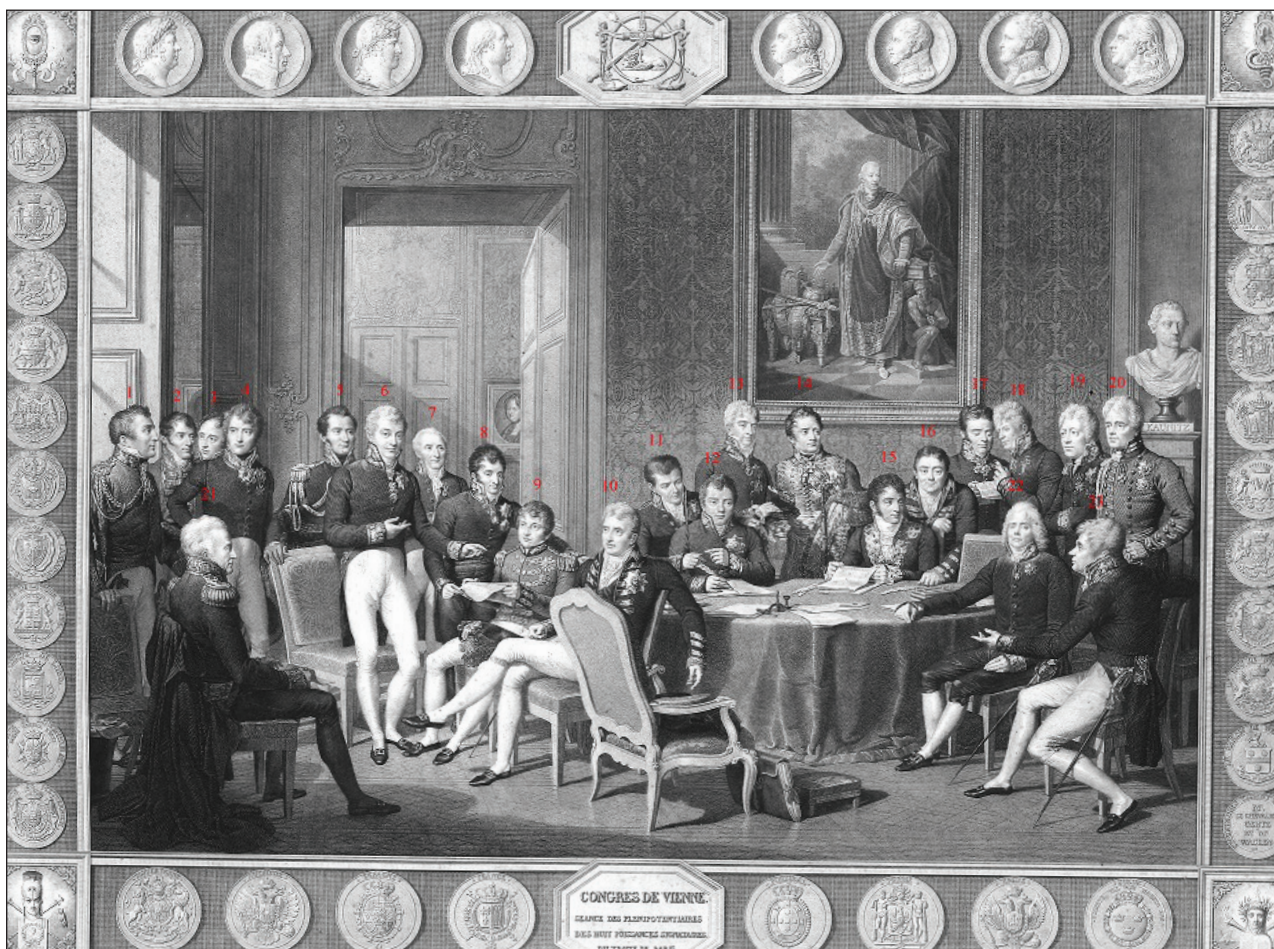
Čeprav se je Evropa v tem obdobju začela globalno širiti in vzpostavljati kolonije, se je ravnotežje moči v večji meri nanašalo le na Evropo. Prav ta geografska omejenost pojma v zgodnjem novem veku je zanimiva. Voltaire je na primer trdil, da je bila »krščanska Evropa« že dolgo pred Ludvikom XIV. »neke vrste velika republika razdeljena na več držav [...] vse z enakim principom javnega prava in politike, ki je v drugih delih sveta nepoznan.« Sledeč tem principom se evropski narodi in mogočniki »še posebej strinjajo v modri politiki držanja karseda enakega ravnotežja moči« (*balance égale de pouvoir*) (Voltaire, 1751, 11–12).

Ideja ravnotežja moči je precej nejasna, zato sta se do nje oblikovali dve ostri poziciji in diametralno nasprotni definiciji: 1. integralni del sistema pravil »prava narodov« (*ius gentium, le droit des gens, Law of Nations, Völkerrecht*; odslej mednarodno pravo) in nujni predpogoj za obstoj mednarodnega sistema; 2. ovira mednarodnemu redu in torej vzrok in predpogoj vojn (Moser, 1750; Justi, 1758; Wright, 1943; Ghervas, 2017). Enciklopedist Jean-Baptiste le Rond d'Alembert je tako 30. julija 1781 v pismu Frideriku Velikemu med drugim zapisal: »V času vojne močje po Evropi govorijo samo o ravnotežju moči, čeprav je na delu še vsaj eno enako močno ravnotežje in enako primerno za kontrolo vsake moči: ravnotežje norosti« (*équilibre des sottises*) (Holcroft, 1789, 287–288).

Zmeda je nastala zaradi številnih pomenov ravnotežja moči, ki so ga vsakokratni oblastniki interpretirali po svoje oziroma v skladu z interesi svojih držav. Britanski zgodovinar z Oxforda Albert Frederick Pollard je napisal članek, v katerem je med drugim z zanimivo tehniko prišel do različnih pomenov ravnotežja moči. Odprl je *Oxford English Dictionary*, pogledal gesla *balance* (20), *of* (63), *power* (18) in prepustil račun kombinacije matematikom. Pravilno je predvidel, da bi izračun šel v tisoče. Če sem po nepotrebnem natančen, je s to metodo možnih 22.680 razlag besedne zveze »*balance of power*«. S tem hiperboličnim primerom je želel pokazati zmedo pri uporabi koncepta: »Ne samo da različni strokovnjaki uporabljajo različne pomene pojma, ali različne pomene pojma isti strokovnjaki ob različnih časih, ampak različne pomene isti strokovnjaki ob istem času« (Pollard, 1923, 58).

Članek se ne pogloblja v različne pomene ideje ravnotežja moči, ampak pregleda njen izvor v Italiji in širitev prek Alp. To se je zgodilo v času »dolgega 16. stoletja« (c. 1450–1640), ki ga za namen tega članka »podaljšam« do Vestfalskega miru (1648). Koncept dolgega 16. stoletja se pogosto povezuje z Waller-

¹ Članek je preurejen in poglobljen del magistrske naloge (Janžekovič, 2017), ki sem jo napisal pod mentorstvom profesorjev Marka Štuhca in Saša Jeršeta. Zahvala gre še Žigu Zwitteru in Korneliji Ajlec za vse koristne pripombe. Za ploden pogovor sem hvaležen Carlu Ginzburgu. Nadalje sem raziskoval v knjižnici Bodleian v Oxfordu, kjer je na voljo veliko izvirnih knjig iz tega časa. Tekst je lektorirala Terezija Kekec, italijanski del pa Valentina Coli. Na koncu se zahvaljujem še urednikom in recenzentom revije *Annales, Series Historia et Sociologia* za prijazne nasvete. Zaradi njihovih pripomb in popravkov je delo bolj pregledno ter berljivo.

Slika 1: Gravura Jeana Godefroya iz leta 1819 po predlogi Jean-Baptista Isabeyja, Dunajski kongres med zasedanjem pooblaščenecv osmih držav podpisnic prvega pariškega mirovnega sporazuma, ki so ga sklenile konca maja 1814 in v njem predvidele tudi upodobljeni (dunajski) kongres (hrani Royal Collection Trust). Pozorni opazovalec bo opazil, da je nad sliko, med kronanimi glavami, simbol ravnotežja in pravičnosti: tehtnica (Wikimedia Commons).

steinom (1974, 67–68; 2006), a si ga je sposodil pri Fernandu Braudelu (1953, 69–73; 1961, 245–288). Renesanso delim na dve podpoglavji, sledeč delitvi Petra Burka, in sicer na renesanso v Italiji in renesanso v Evropi (Burke, 1998; 2004b).

Predstavim izvor ideje ravnotežja moči v Italiji in prenos ideje v Evropo. V Italiji obravnavam prve eksplicitne omembe ravnotežja moči in kontekst nastanka teh zapisov. Osredotočim se predvsem na glavne pisce konec 15. in v prvi polovici 16. stoletja v travmatični dobi vojn za Italijo. V Evropi se posvetim prenosu ideje ravnotežja prek Alp. Pri tem delno nasprotujem Ernstu Kaeberju, ki je v svoji doktorski disertaciji v Berlinu napisal prvi splošni in še vedno koristen pregled idej ravnotežja moči. Kaeber je trdil, da so beneški diplomati bili ključni za širitev ideje po Evropi (Kaeber, 1907, 15–22). Sam – nasprotno – dokažem, da so bili Guicciardinova *Zgodovina Italije* in njeni prevodi mnogo bolj odločilni.

PREDRENASANČNE KORENINE

Da bi bolje razumeli revolucijo, ki jo je ideja ravnotežja moči povzročila, si je treba ogledati njeno evolucijo. Prava zora ideje je bila v renesansi, a so mnogi misleci videli izvor principa, kot nešteto drugih, že v antični Grčiji. V zgodnjem novem veku je bilo iskanje ravnotežja moči v antiki del projekta iskanja klasičnih korenin. Pisci so poskušali vzpostaviti kontinuiteto z zrcaljenjem sočasnega stanja stvari na antične razmere. Ker niso našli nobene omembe pojma, so iskali implicitno idejo. Želeli so vedeti, ali so »Antični« misleci sledili principu ravnotežja moči, še preden je bil prvič zapisan pri »Modernih« mislecih (Little, 2007, 3–4; Sheehan, 1996, 24–29; za širši kontekst »spora med Antičnimi in Modernimi misleci« (*querelle des Anciens et des Modernes*) v zgodnjem novem veku glej Yilmaz, 2004; Bullard & Tadié, 2016).

Za idejo ravnotežja v mednarodnem okviru si je škotski filozof, knjižničar in zgodovinar David Hume (1711–1776) zastavil vprašanje: ali (implicitna) ideja ravnotežja moči v celoti pripada njegovemu sodobnemu svetu ali je samo (eksplicitna) fraza stvar sodobnega sveta? Za Huma je praksa ravnotežja tako »očitna in zdravorazumska« (*common sense and obvious reasoning*), da je bila gotovo prisotna v »antiki, kjer najdemo toliko globokih misli« (Hume, 1752, 101, 104–108). Pogosto se sicer spregleda, da je do podobnega zaključka celih petdeset let prej prišel že Jonathan Swift (1701, 5–6, 48–49).

Swift, Hume in drugi so imeli v mislih Tukidida in *Peloponeško vojno*, do katere je po njihovem prišlo zaradi (ne)ravnotežja moči med Atenami in Šparto. Prav nekaj generacij pred njimi je *Peloponeško vojno* prvi v angleščino prevedel Thomas Hobbes (Tukidid, 1634). To so bila seveda tendenciozna branja in interpretacije, ki niso toliko temeljila na virih kot na bralcih oziroma interpretih. Z razvojem globalne zgodovine so tako pred kratkim skozi prizmo ravnotežja moči preučevali več starih sistemov: stari bližnjevzhodni sistem (900–600 pr. Kr.), stari indijski sistem (500–200 pr. Kr.), vzhodnoazijski sistem (1000–1800), ameriški sistemi (1300–1600), in številni drugi (Wohlforth et al., 2007; *contra* Eilstrup-Sangiovanni, 2009).

Zakaj torej ideje ravnotežja moči v antiki ni bilo? Eden najpomembnejših britanskih povojnih teoretikov mednarodnih odnosov Martin Wight je trdil, da grški antični svet ni imel vseh treh nujnih pogojev za sistem ravnotežja: 1. suverene države, ki bi lahko učinkovito organizirale človeške in teritorialne vire; 2. diplomatski sistem z rednim dotokom informacij; 3. dovoljšnji občutek skupnega interesa. Antična Grčija naj bi imela prvi pogoj, ne pa drugega in tretjega (Wight, 1973, 86; Sheehan, 1996, 28). Podobno je sklenil Robert Purnell, da ni pravega dokaza za teorijo mednarodnih odnosov v antiki (Purnell, 1978, 19).

Manko teorije mednarodnih odnosov v antiki je presenetljiv glede na kompleksne »mednarodne« odnose. Adam Watson je trdil, da skupne kulturne norme v grškem svetu sicer podpirajo opis antične Grčije kot »mednarodne družbe«, a grški misleci sami niso razumeli odnosov med mestnimi državami na tak način. Notranjepolitično so voditelji skušali vzdrževati ravnotežje moči, kakor npr. Klejsten, ki je s teritorialno reformo vzpostavil egalitarni ideal (Vernant, 1986, 74–75, 96; Darovec, 2017, 116). Čeprav sta Platon in Aristotel na dolgo pisala o notranji politiki in ustroju države, pa ni bilo primerljivega zapisa o odnosih med grškimi državami ali med njimi in širšim svetom (Watson, 1992, 50; izjema bi deloma lahko bil Herodot, 2006). Antični Grki namreč niso poznali »meta-diplomacije«, i.e. teorije o diplomaciji in mednarodnih odnosih (Manning, 1962).

Nekaj antičnih tekstov je posredno govorilo o mednarodnih odnosih. Eden najpogostejše citiranih

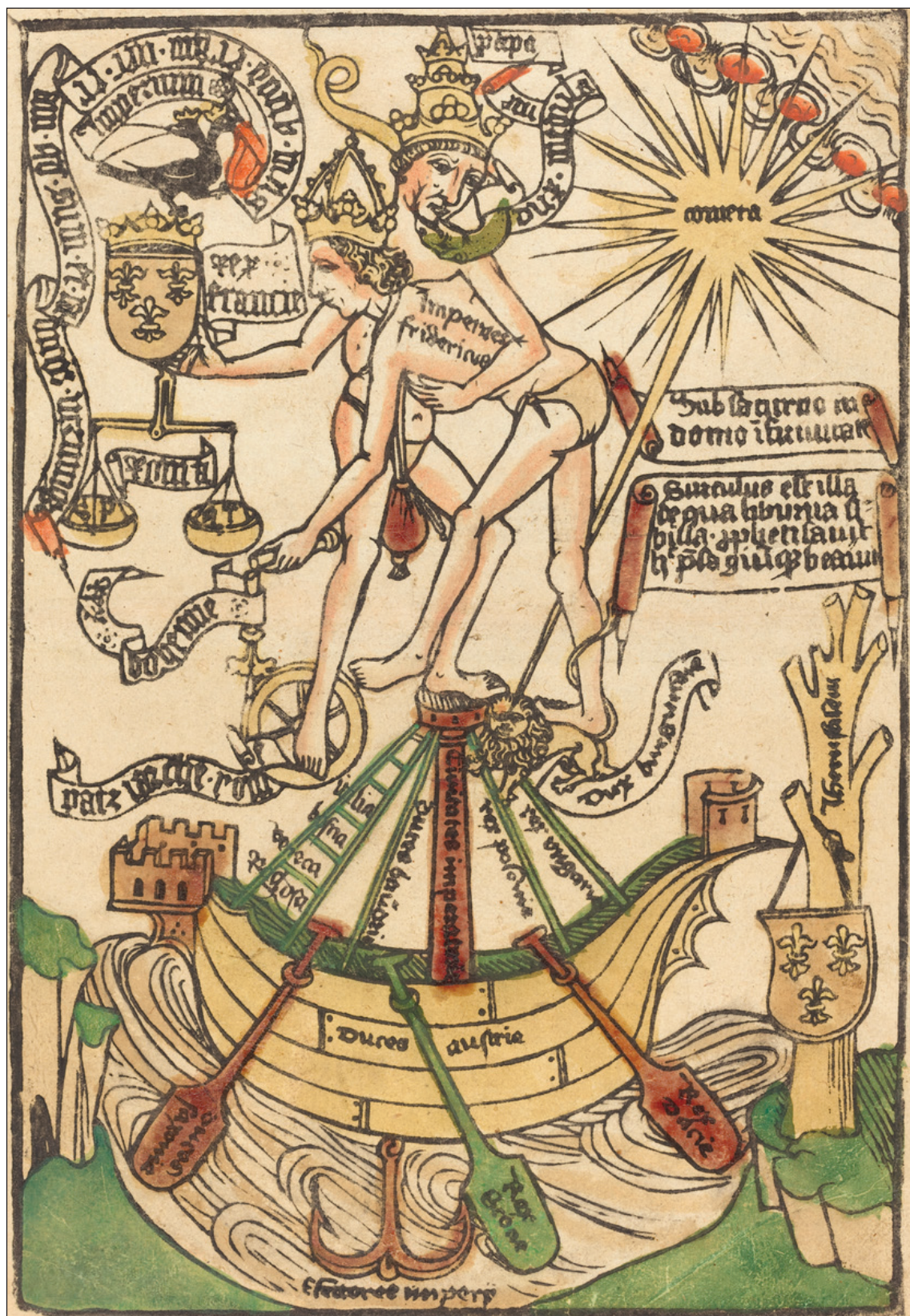
primerov je Tukididov meloški dialog v že omenjeni *Peloponeški vojni*. Tukidid je rekonstruiral pogajanja med poslanci atenskih napadalcev in mogočnikov v Melosu. Atenci so bili močnejši, zato niso poslušali ugovorov Melijcev, ki so nagovarjali atenski čut za pravičnost. V tem kratkem dialogu je Tukidid prikazal boj med realizmom in idealizmom, s tem da je očitno zagovarjal politični realizem (Tukidid V. 84–116; Wassermann, 1947; Alker, 1988). Drugi tak tekst je pogrebni govor pri Tukididu, v katerem je Periklej pel slavospev atenski demokraciji in jo primerjal z drugimi sistemi vladanja (Tukidid II. 34–64).

V srednjem veku – podobno – pogoji niso bili optimalni za razvoj ideje ravnotežja moči in mednarodnega prava. Srednjeveška politična misel je bila »defektna«. Ni namreč bilo teorije sistema držav, ker niti ni bilo pravih teritorialnih držav. Boj za moč v Evropi v srednjem veku ni potekal med »državami«, ampak med dinastijami ali med gospodi in vazali. Hedley Bull opisuje, kako je šlo za erozijo suverenosti, in jo primerja s sodobnostjo, ko predstavi koncept »novega srednjega veka« (*neo-medievalism*). S tem pojmom opisuje »erozijo suverenosti držav v sodobnem globaliziranem svetu« s primerjavo z visokosrednjeveško Evropo (Bull, 1977, 254–255).

Zgodovinopisje in teorijo je v srednjem veku vodila druga ideja. Vseprisotna je namreč bila ideja »prenosa moči oziroma oblasti« (*translatio imperii*) (Krämer, 1996; Jeauneau, 1995). Ideja je izvirala iz Danijelovega branja sanj kralja Nebukadnezarja v Svetem pismu (Dan 2, 17–45). Za Jacquesa Le Goffa je ta ideja značilna za srednji vek zaradi treh razlogov: 1. linearnost zgodovine; 2. evrocentričnost; 3. zmes božanske ali cerkvene zgodovine (*historia divina*) s posvetno zgodovino (*historia humana*) (Le Goff, 1964, 196–197). Vsak srednjeveški zgodovinopisec je videl *translatio imperii* kot zaporedje kraljestev, pri čemer je oblast vedno pristala pri njegovem vladarju (Le Goff, 1964, 196–197; Bratu, 2013; Luthar et al., 2016).

Edini večji konflikt, ki je imel daljnosežne posledice za razvoj politične misli, je potekal med Svetim sedežem in Svetim cesarstvom. Toda pri tem niti papež niti cesar nista pomislila na ravnotežje, ampak sta bila oba brezkompromisna. Ta spor je pripeljal do poplave teorij odnosov med papežem in cesarjem, med svetno in posvetno močjo, korenine pa ni imel le v investiturnem boju v 11. in 12. stoletju, ampak že v pozni antiki in Avguštinovem *O Božjem mestu* (Augustine, 1998 [426]). Šlo je za teorijo dveh luči in dveh mečev, ki je seveda temeljila na Svetem pismu in Genezi: »Bog je naredil dve veliki luči: večjo luč [svetna moč], ki naj gospoduje dnevu, in manjšo luč [posvetna moč], ki naj gospoduje noči, ter zvezde« (Gen 1, 16; Unam Sanctam, 1302; Alighieri, 1998 [1313]; Vagts, 1948, 89; Kantorowicz, 1957; Moeller, 2001, 88).

Čeprav je bil vrhunec v 11. in 12. stoletju, pa je še proti koncu srednjega veka opaziti elemente tega boja;

Slika 2: Alegorija srečanja papeža Pija II. ali Pavla II. s Friderikom III. Anonimni nemški lesorez; c. 1470 (hrani Washington National Gallery of Art).

zanimivo se že v tem kontekstu pojavi ideja ravnotežja. Ni šlo za prvo pisno omembo ravnotežja moči, ampak je bila v 15. in 16. stoletju precej razširjena slikovna upodobitev papeža in cesarja, ki gola stojita na jamboru ladje (Platonova ladja/država?) in lovita ravnotežje (sl. 2). S tem so očitno želeli pokazati na nestabilnost odnosov med vrhovnima voditeljema. Ni najbolj jasno, ali je šlo za srečanje cesarja Friderika III. s papežem Pijem II. okrog leta 1460 ali srečanje cesarja Friderika III. s papežem Pavlom II. okrog leta 1470. Vedno je imel papež v rokah tehtnico, kar bi lahko kazalo ali na njegovo prevlado ali na simbol pravičnosti (Hind, 1910, 34–35, 276–279; Vagts, 1948, 89–92).

Preden predstavim pisca, ki »prvi« eksplicitno omeni idejo ravnotežja moči, naj služi za kontrast tri generacije starejši zgodovinar. Poggio Bracciolini (1380–1459) je več let delal v papeški pisarni in Firencah, zato je odlično poznal zgodovino Firenc tudi v mednarodnem okviru. Ko se je upokojil, je napisal *Zgodovino Firenc* (*Historia Florentina*) (1455), ki jo je naslonil na Leonarda Brunija in njegovih dvanajst knjig *Zgodovine Firenčanov* (*Historiarum Florentinarum libri XII*) (Bruni, 1610 [1439]). Za razliko od prejšnjih piscev in Brunija, ki je pisal o notranjih zadevah v precej pristranski perspektivi za družino Medici (Ianziti, 2008), se Bracciolini posveti predvsem zunanje-političnim dogodkom v stoletju poprej (c. 1350–1455).

Bracciolini pa za razliko od kasnejših piscev zagovarja firenško širjenje moči, da bi »obranili domače [firenško] mesto« (*ad defendendam patriam urbem*). Ta motiv je vseprisoten predvsem v povezavi z branjenjem (glagol *defendo* v vseh različicah). Še več, Bracciolini opisuje vlogo Firenc pri obrambi ostalih mest in svobosčin, ne uporablja pa pojma »ravnotežja« (Bracciolini, 1715 [1455], 64, 72, 322, 344, 379). Še en kontrast s kasnejšimi pisci je jezik. Oba, Bruni in Bracciolini, sta pisala svoja *magna opera* v latinščini, medtem ko bodo že generacijo ali dve kasneje pisci pisali v italijanščini; Bracciolinijev sin je po očetovi smrti *Zgodovino Firenc* prevedel v italijanščino (Wilcox, 1969). Dodaten kontrast je tudi geografski domet: oba sta namreč pisala o Firencah, kasnejši pomembnejši pisci bodo že pisali o Italiji.

IZVOR IDEJE RAVNOTEŽJA MOČI V ITALIJI

Italijanski polotok je bil v 15. stoletju v primežu petih večjih (mestnih) držav: Benetke, Firenze, Milano, Neapelj in Rim (Papeška država). V drugi polovici 15. stoletja je bila običajno najbolj agresivna in najmočnejša država: Benetke. Tako so druge države želele uravnovežiti ta razmerja. Firenze so (po mnenju firenških zgodovinarjev!) vodile pri teh prizadevanjih, kar je pripeljalo do prvega modela ravnotežja moči. Pri tem je šlo za različne variacije in kombinacije zavezništov,

toda najbolj značilno zavezništvo je bilo trojno zavezništvo Firenc, Milana in Neaplja proti Benetkam. Politika v Italiji v tem času naj bi se po Nelsonu posluževala ideje ravnotežja moči (Nelson, 1943, 125–126).

Vpad Francozov oziroma Karla VIII. leta 1494 je po mnenju kasnejših piscev uničil relativno stabilni in mirni italijanski sistem. Veliko italijanskih piscev v 16. stoletju je namreč nostalgичno gledalo na čas pred tem strašnim letom (*annus horribilis*). Prej naj bi bila zlata doba, ko je bila Italija »do ene mere uravnovežena« (*in un certo modo bilanciata*) (Machiavelli, 1862 [1532], 140; Benner, 2015; Vagts, 1948, 95). Niccolò Machiavelli (1469–1527) je igral pomembno (stransko) vlogo v razvoju koncepta ravnotežja moči. Države po njegovem namreč ne definira le interno delovanje in nacionalni interes, ampak tudi odnos do drugih držav in mednarodno pravo (Saviegar, 1978, 37).

Machiavelli kljub prepoznavi ključnih elementov mednarodnih odnosov ni nikjer omenjal ravnotežja moči. Proti koncu življenja je pisal *Zgodovino Firenc* od 1434 do 1492, pri čemer je obravnaval tudi zunanjo politiko. Toda Machiavelli ni dajal posebne vloge Cosimu Medičeskemu (1389–1464) ali njegovemu bolj znanemu vnuku Lorenzu Veličastnemu (1449–1492) pri vzpostavljanju zavezništov z namenom zaježitve sovražne sile. Karkoli je že Machiavelli videl, tega ni videl v pojmi ravnotežja moči (Machiavelli, 1532; Nelson, 1943, 128–129). Po Kaeberju je razlog za to, ker v času Machiavellija (po francoskem vpadu v Italijo leta 1494) naj več ne bi bilo ravnotežja moči v Italiji (Kaeber, 1907, 11–12). Toda ta argument »ne drži vode«, ker je ta pojem vpeljal prav Machiavellijev sodobnik, prijatelj in kritik.

Francesco Guicciardini (1483–1540) je tik pred smrtjo spisal končno verzijo v italijanščini napisane *Zgodovine Italije* (*Storia d'Italia*) (sl. 3). Za razliko od svojih predhodnikov je imel mnogo večji domet, saj ni vključil samo Firenc, ampak vso Italijo, kar dodatno pojasnjuje odsotnost ravnotežja pri drugih avtorjih. Njegovo delo je do določene mere pionirsko tudi metodološko, saj je uporabljal vladne vire več držav (Ridolfi, 1960; Cutinelli-Rendina, 2009). Delo je dal prvič tiskati njegov nečak Agnolo Guicciardini v Firencah leta 1561, dve leti po koncu italijanskih vojn (1494–1559).

Guicciardini začne nostalgичno z letom 1490, dve leti pred smrtjo Lorenza, in opisuje idealizirano podobo polotoka v čudovitem letu (*annus mirabilis*). Takrat je bila glavna grožnja miru »agresivnost« Benetk, ki pa jo je nadzirala »trojna« zveza Lorenza (Firence), Ferdinanda (Neapelj) in družine Sforza (Milano). Dejstvo, da si niso pretirano zaupali, za Guicciardinija ni bil problem. Še več, to nezaupanje je pravzaprav pogoj za stalno čuječnost, ki daje miru še večjo moč. Lorenzo je »z vso vsmo skrbel, da so bile italijanske stvari uravnovežene in da ne bi preveč zanihalo v eno ali drugo stran« ([...] *procurava con ogni studio che le cose d'Italia in modo bilanciate si mantenessero che più in una che in*

Slika 3: Giuliano Bugiardini, Francesco Guicciardini, c. 1538 (hrani Yale University Art Gallery). Ta portret je bil verjetno ustvarjen, medtem ko je pisal Zgodovino Italije. Papir pod peresom na mizi bi lahko bil del te zgodovinske mojstrovine.

un'altra parte non pendessino [...]) (Guicciardini, 1561, 2–3). Po Guicciardiniju je bilo to uravnoteženje osebna »vrlina Lorenza« (*industria et virtus di Lorenzo*), česar naj njegovi nasledniki ne bi premogli. Šlo je torej bolj za osebno vrlino kot pa institucionalno sposobnost, kar bodo kasnejši misleci dopolnili (Alexander, 1969, xvii; Kleinschmidt, 2000, 117).

Kljub svoji »izvirnosti«, ali morda prav zaradi nje, pa je Guicciardini delno svojo idejo prevzel pri branju rokopisa *De bello italico commentarius, 1494–1498*. Tega je napisal še en Firenčan, svak Lorenza Veličastnega, Bernardo Rucellai (1448/49–1514). Pisal je večinoma v latinščini, zato se njegova dela najdejo tudi pod imenom *Bernardus Oricellarius*. Prvič so njegov rokopis natiskali in objavili leta 1724 v Londonu (Oricellarius, 1724; Rucellai, 2011). Kaeber je opazil, da je pasus v rokopisu Rucellaia pravzaprav prvi pravi pisni predlog ideje ravnotežja moči (Kaeber, 1907, 12).

Rucellai trdi, da so italijanske države (Firence, Milan, Neapelj) dolgo vodile ločene defenzivne vojne proti Benetkam. Ferdinand iz Neaplja in Lorenzo Veličastni, »najpametnejša vladarja v Italiji« (*prudenterissimi omnium Italiae principum*), sta nato sklenila zvezo. Želela sta »zaščititi skupno svobodo in mir, s tem da sta držala italijanske stvari v enakem ravnotežju« ([...] *ad protegendam commune libertatem pacemque & otium intendissent animum* [...] *quibus res Italiae starent, ac (ut illorum verbis utar) examine aequo penderent* [...]) (Oricellarius, 1724, 4).

Rucellai, in ne Guicciardini, je torej prvi, ki je omejil ravnotežje moči in uporabil Lorenza kot primer. Ker pa svojega rokopisa ni objavil, je ostal praktično neznan vse do začetka 18. stoletja, medtem ko je tudi z njegovo pomočjo zaslovel Guicciardini. Roberto Ridolfi je ugotovil (1939), da je Guicciardini pisal vsaj tri verzije *Zgodovine Italije* in da v prvi verziji (1534/35) sploh ni začel z invazijo Karla VIII., ampak z bitko pri Pavii (1525). Šele zadnja verzija (konec 1530-ih let) je začela v letu 1490 in v uvodu je naslovil svoje videnje ravnotežja.

Guicciardini je verjetno v tem času naletel na Rucellaijev rokopis. Ker je bila Guicciardinijeva knjiga tako priljubljena in vplivna, je bila ključna za razširitev ideje. Mnogi kasnejši pisci so datirali izvor sistema ravnotežja moči v renesančno Italijo prav z naslanjanjem na Guicciardinija (Ranke, Burckhardt, Kaeber, Gutkind, Calmette, Barbagallo, Toynbee, itd.) (Nelson, 1943, 130–132 z opombami), kar je razvidno tudi iz uvodnega Burckhardtovega primera (1981, 73).

Pa naj *post factum sive scriptum* predstavim veljavnost izvora implicitne ideje ravnotežja moči in glavnega akterja teh teorij: Lorenza Veličastnega (1449–1492). Lorenzo je Firence vodil od 20. leta starosti, čeprav ni uradno nikoli nastopil javne funkcije. Spretno je vodil firenško diplomacijo v času, ko so ji centralna lokacija in finančni viri dajali odločilno vlogo v italijanskem sistemu, hkrati pa se je trudil preprečiti tujo invazijo

(Medici, 2016; Rubinstein, 1966; Cesati, 1999; Delle Donne, 2003; Unger, 2008). Lorenza so skrbela razmerja moči, a je odvisno od bralca, ali interpretira to kot klasično igro moči (*Machtpolitik*) ali ravnotežje moči. Seveda se medsebojno ne izključujeta!

Najbolj očitni primer klasične igre moči ali iskanja ravnotežja je zaslediti v Lorenzovem pismu 26. julija 1486 svojemu poslaniku v Milanu: Iacopu Guicciardiniju. V tem pismu Lorenzo naslavlja razmerja moči na italijanskem polotoku in se zavzema za medsebojno razumevanje (Medici, 1955, 653–656). Iacopo Guicciardini (1397–1490) je bil – zanimivo – dedek pisca in zgodovinarja Francesca Guicciardinija. Dejansko doba ravnotežja moči v drugi polovici 15. stoletja v Italiji ni bila tako jasna, kot so jo kasnejši pisci (po Guicciardiniju) opevali (Wright, 1975, 1–7; cf. Ilardi, 1986, ki glavno zaslugo za rojstvo moderne diplomacije ne pripisuje Firencam in družini Medici, ampak Milanu in Francescu Sforzi).

To ravnotežje v drugi polovici 15. stoletja v Italiji je tako v večji meri le mit (Pillinini, 1970). Po katastrofalnem vpadu Francozov in grozah italijanskih vojn (1494–1559) so se pisci nostalgичno ozirali in spominjali na relativno mirno in stabilno Italijo svoje mladosti. Praktično vsaka knjiga te dobe se začne z uvodom, ki vključuje spomin na čas pred vojno. Kot kontrast zgoraj opisani idealizirani Italiji leta 1490 pa Guicciardini nekaj strani naprej ponudi še opis leta 1494, »leta nadvse nesrečnega za Italijo in dejansko samo prvega v seriji številnih nesrečnih let« (*anno infelicissimo all'Italia: & in verita anno primo degl'anni miserabili*) (Guicciardini, 1561, 19).

Realnost je bila daleč od idealizirane retrospektive leta 1490 oziroma demonizirane podobe leta 1494. Guicciardinijev opis Italije pa je vplival na bodočo generacije zgodovinarjev, ki so ob njegovi interpretaciji italijanskih vojn in vzrokov za njih sprejeli tudi pojem ravnotežja moči. Guicciardinijevo *Zgodovino Italije* so natisnili leta 1561, do konca stoletja pa so že pripravili prevode v glavne evropske jezike v več izdajah. To je tudi eden izmed razlogov, da se je ideja ravnotežja tako dobro in hitro prijela.

PRENOS IDEJE RAVNOTEŽJA MOČI V EVROPO

Burkove analize širjenja renesanse so ključne za razumevanje prenosa ali »prevajanja kulture«. Peter Burke je prevzel pojem »kulturni prevod« od antropologov, ki so spoznali, da je antropologija »umetnost prevajanja« (Crick, 1976, 164). Ti »prevajalci« so uvideli, da vsak prevod zahteva pogajanja (Eco, 2003), in Burke je to prenesel na zgodnjenovoveške kulturne prevode. Njegove analize so pokazale, da so bili teksti pogosto prevedeni posredno s pomočjo drugih prevodov. Prav tako so se bistveno razlikovali od izvirnikov, saj so prevajalci marsikaj spremenili, dodali ali odvzeli (Burke, 2000; 2004a; Burke & Po-chia Hsia, 2007).

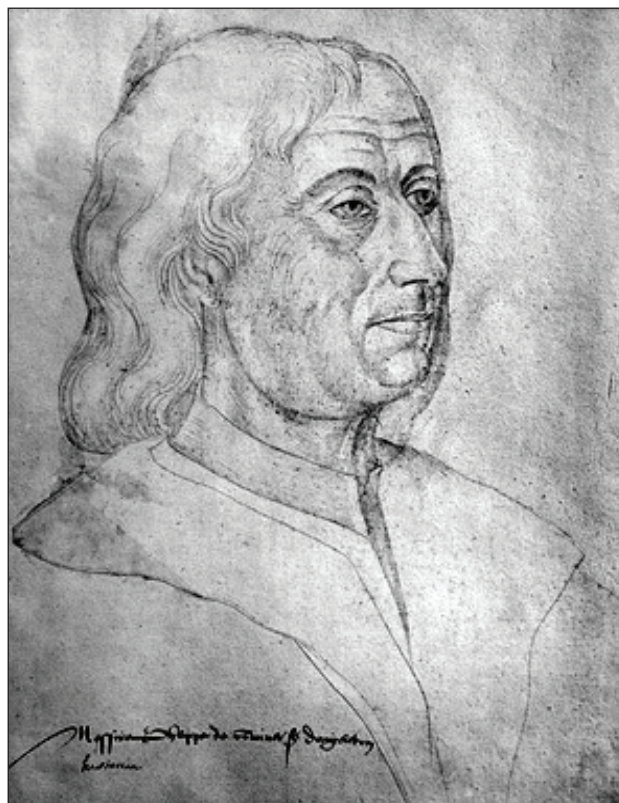
Polotoški (mitološki) sistem ravnotežja moči se je sesul leta 1494 z invazijo bistveno močnejše moči. To je paradoksalno pripomoglo k razcvetu italijanske renesanse in njene transmisije po Evropi. Pisci pogosto datirajo izvor ideje ravnotežja Evrope v leto 1494. Tako je že leta 1882 italijanski zgodovinar Carlo Cipolla v svoji prvi knjigi *Zgodovina italijanskih signorij* trdil, da se je leta 1494 »končala politika italijanskega ravnotežja in začela [politika] evropskega ravnotežja« (*cessata la politica dell'equilibrio italiano, comincia quella dell'equilibrio europeo*) (Cipolla, 1881, 695; Nelson, 1943, 126).

Pri tem gre še vedno za implicitni sistem ravnotežja moči, saj so prve pisne omembe še nekaj desetletij stran. Beneška ali Sveta liga je bila ustanovljena leta 1495 kot odgovor na invazijo Francije in je bila po Matthewu Smithu Andersonu prva takšne vrste v zgodovini. Zraven pobudnikov papeža Aleksandra VI. in Ludovica Sforze iz Milana so se ligi pridružili še kralj Ferdinand Aragonski, cesar Maksimilijan I. in Benetke, leta 1496 pa se je zvezi pridružila še Anglija pod Henrikom VII. Nikoli prej se ni povežalo toliko držav v oprijemljivo zvezo proti skupnemu sovražniku, Franciji. Tak sistem zavezništev bo odslej postal stalna praksa v novoveški Evropi (Anderson, 1993, 3–4; Fueter, 1919, 1, 51).

Toda najbolj očiten primer ideje ravnotežja brez eksplicitne omembe se pojavi najprej prav v državi, proti kateri je bila ta zveza usmerjena, to je Franciji. Diplomata na burgundskem in francoskem dvoru Philippe de Commines (1447–1511; sl. 4), poimenovan po rojstnem kraju na meji med Francijo in Belgijo, je v poznem 15. stoletju pisal svoje *Spomine*, ki so v bistvu zgodovina njegovega časa in precej moderna filozofija. Te spomine so pogosto prebiral kasnejši pisci. Škotski pisatelj Walter Scott (1771–1832) ga je cenil kot »enega najbolj globokih državnikov in gotovo najboljšega zgodovinarja svojega časa«, med drugim so ga oklicali tudi za »očeta moderne zgodovine« (Commines, 1877, v).

Philippe de Commines je med digresijo v peti knjigi (18. poglavje) svojih spominov opisal Evropo kot vzorec, kjer se države »uravnatežijo« s sosedi ali bližnjimi rivali. V krščanski tradiciji je zapisal, da je Bog vzpostavil sistem nadzorovanja teženj (sosednjih!) držav zaradi pravičnosti. Škotska je bila v ravnotežju z Anglijo, Anglija še s Francijo, Portugalska s Španijo, Benetke s Firencami, Avstrija z Bavarsko itd. Izpostavi, da je pisal le o Evropi, ker nima dovolj podatkov za Afriko in Azijo, a da je »slišal, da je tam podobno« (Commines, 1877, 378–384).

Pri Comminesu je izrazita krščanska osredinjenost, saj je pisal v srednjeveški tradiciji, in tudi sicer v 16. stoletju pravzaprav (sekularno) mednarodno pravo ni prišlo v ospredje. Evropo so pretresale verske vojne, zato so bile sekularne države in sekularna *Realpolitik* sekundarnega pomena. V 16. stoletju je prevladovala španska šola mednarodnega prava iz Salamance, pri čemer je bilo glavno vprašanje verskih načel prav in

Slika 4: *Philippe de Commines* (hrani Bibliothèque municipale d'Arras). Ta skicirani portret je bil narisana nekje na začetku 16. stoletja (Wikimedia Commons).

narobe (pravična vojna). Tako je imel kralj s pravičnostjo na svoji strani jasno pravico, celo dolžnost, da deluje, kot mu narekuje morala, četudi to zahteva vojno (Nussbaum, 1954, 72–74, 79–93). Od konca 16. stoletja pa je ideja ravnotežja moči v Evropi dobivala na moči. Pravo potrditev mednarodnega sistema je prinesel Vestfalski mir in priznanje suverenosti držav (Vagts & Vagts, 1979, 559; Manzano Beana, 2007).

Ideja ravnotežja moči se je pojavila v Evropi, še preden je Guicciardinijev nečak natisnil stričevo knjigo leta 1561 v Firencah. Bil je namreč še en (italijanski) vir za to idejo. Beneški diplomati so uporabljali idejo, čeprav sporadično in bolj redko, sredi 16. stoletja. V poročilu za vojno iz let 1536–1538 je Francesco Giustiniano trdil, da se francoski kralj ni bal nikogar. Franca I. bi naj le skrbelo, da bi »postavil enakovredne sile proti cesarju« (*farsi per forse eguale a esso imperatore*) (nav. po Kaeber, 1907, 16). Fraza »enakovredne sile« se pojavi v številnih sočasnih pamfletih. Toda Giustiniano je govoril le o Francu I. in ni imel v mislih možnih zavezništev proti cesarju.

Ideja ravnotežja moči je tudi drugače odmevala v Evropi. Leta 1553 se je nekdanja ogrska kraljica Marija, habsburška regentka na Nizozemskem, sklicevala na tehnike uravnoveženja italijanskih vladarjev. Sredi

stoletja je trdila, da bi se v Italiji male države morale uravnovežiti proti velesilam, ki so vdrle v Italijo. Tako bi se mogle truditi za zavezništvo s cesarjem Karlom V., a so bile italijanske države upravičeno nezaupljive do obeh (Zeller, 1956, 27; Anderson, 1993, 151–152).

V dolgem 16. stoletju je Evropo zaznamoval spopad dinastij Habsburžanov in Valois oziroma Burbonov. Tako je bilo zlahka prevzeti in prilagoditi idejo ravnotežja moči na Evropo z dvema velesilama, ki sta alternirali v vlogi močnejše strani. Bistveno za močnejšo stran je bilo, da je pozivala k univerzalni monarhiji ali da jo je tega obtožila šibkejša stran. Šibkejša stran pa je vodila zavezništvo »v obrambo svobode« s ponovno vzpostavitvijo mednarodnega ravnotežja moči. Po Ernestu Nysu je običajno »šibkejša« stran pisala teoretske prispevke o ravnotežju moči, da bi upravičili svoja dejanja; npr. Franc I., ki je leta 1535 sklenil zvezo s sultanom Sulejmanom Veličastnim (Nys, 1893, 38–40; Nys, 1912).

Toda temeljni za splošno razširitev ideje ravnotežja so prevodi italijanskih piscev, predvsem Guicciardinija, v druge evropske jezike. Guicciardinijeva *Zgodovina Italije* je bila druga oziroma tretja najbolj prevajana »moderna zgodovinska knjiga« (za razliko od »antičnih zgodovinskih knjig«, npr. Herodota in Tukidida) v zgodnjem novem veku. Guicciardinijev *magnum opus* je bil preveden devetkrat in objavljen v več izdajah, prav tako italijanski jezuit Martino Martini in njegova zgodovina padca dinastije Ming na Kitajskem, *De bello Tartarico historia* (1654); Comminesovi *Spomini* so bili na prvem mestu, saj so ga prevedli kar enajstkrat (Burke, 2007, 129, 134–136).

Guicciardinijev opis Italije v prelomnih letih je vplival na prihodnje pisce, da so sprejeli pojem ravnotežja moči. *Zgodovina Italije* je bila tiskana leta 1561 in do konca stoletja je bilo veliko izdaj (prek 30!) in prevodov: v latinščino (1566), francoščino (1568), nemščino (1574), angleščino (1579), španščino (1581) in nizozemščino (1599); kasneje pa še enkrat v španščino (1683), angleščino (1735) in francoščino (1738). Vsi ti prevodi so si v skladu s sočasnim *modus operandi* vzeli veliko svoboščin, kar je možno razbrati že iz naslovov in imen raznih izdaj. Konstantno so jih brali in se nanje sklicevali (Luciani, 1936; 1949; Lepri, 2011), kar je tudi razvidno iz stalne uporabe primera Lorenza Veličastnega za glavnega »uravnoveževalca« v Italiji v drugi polovici 15. stoletja.

Leta 1579 je bil Guicciardini preveden v angleščino (iz francoščine!). Še pomembneje, kraljičin svetovalec Geoffrey Fenton (1539–1608) je prevod posvetil kraljici Elizabeti I. (1533–1603; kraljica od 1558). V posvetilu ji je laskal: »Bog [...] Vam je v roke položil ravnotežje moči in pravičnost, da bi po svoji volji uravnovežili dejanja ter načrte vseh krščanskih kraljestev svojega časa« (*God [...] has put into your hands the balance of power and justice, to poise and counterpoise at your will the actions and counsels of all the Christian kingdoms of your time*) (Guicciardini, 1579, iii). Fenton je podpiral politiko rav-

notežja v mednarodnem kontekstu, saj je Anglija začela bolj aktivno nasprotovati hegemonski moči Španije s sistemom zavezništev (Wight, 1973, 93).

Ideja »jezička na tehtnici« (*holder of the balance*) se je posebej uveljavila v Angliji. Kasneje je to formulacijo uporabil Bolingbroke za kraljico Ano po miru v Utrechtu (1713), pa Horace Walpole za Friderika Velikega po sedemletni vojni (1756–1763) (Vagts, 1948, 97; Sheehan, 1989). Fenton je podobno kot Commines pisal z izrazito »krščanskim« tonom, zato govori o »krščanskih kraljestvih« in ne o Evropi. V tem času postopoma »Evropa« začne izpodrivati »krščanstvo«, čeprav je še leta 1616 kardinal Richelieu poskusil naziv »razsodnik krščanstva« (*arbitre de la chrestienté*) pripisati francoskemu kralju (Maurseth, 1964, 122–123).

Tudi v Franciji, ki so jo v tem času pestile verske vojne, so sledili doktrini ravnotežja. Iz 24. aprila 1584 je ohranjen poziv kralju, kako zmanjšati moč Španije (*Discours sur les moyens de diminuer l'Espagnol*) (Poton, 1997, 145–154; Maurseth, 1964, 122). Eden izmed razlogov za nastanek tega dokumenta in politike naj bi bila preusmeritev pozornosti iz notranjih verskih razprtij. Ker bi se naj moč Španije v primerjavi s Francijo večala, bi bilo za francoskega kralja Henrika III. smotno, da vzpostavi močno zvezo držav (Anglija, Danska in nemške dežele) proti Habsburžanom. Pri tem ga versko vprašanje ne bi smelo zanimati, saj je bil glavni cilj zmanjšanje »avstrijske hiše« (Daussey, 2002, 279–281).

V dolgem 16. stoletju sta Francija in Španija postali povezani z bipolarnim ravnotežjem moči, ki so ga posebljali s tehtnico. Takšno primerjavo je prvi uporabil angleški zgodovinar William Camden (1551–1623) v svojih *Annales* za leto 1577: »Francija in Španija sta na vsaki strani tehtnice ravnotežja Evrope (*Balance of Europe*)«, *Anglija pa je jeziček na tehtnici (holder of the balance)*« (Camden, 1635, 196; Maurseth, 1964, 122–123), ki skrbi za ravnotežje. Še pred njo naj bi sicer angleški kralj Henrik VIII. (1491–1547) naročil sliko sebe, ko drži tehtnico z Avstrijo in Francijo na vsaki strani (Deudney, 2009, 327).

Prav rastoča španska moč pod Filipom II. je prisilila Anglijo, da je začela aktivneje sodelovati v mednarodni politiki. Elizabetin svetovalec Lord Burghley je leta 1589 razglasil, da bi se Anglija povezala s komerkoli, če bi s tem odgovorila grožnji Španije (Burghley, 1589). Še prej je 13. julija poslal navodila diplomatom za zvezo med Anglijo in Francijo. Burghleyja niso zanimale ne verske ne ideološke razlike, saj je želel utrditi zavezništvo s katoliškim in pragmatičnim kraljem Francije, ki je postavljaval nacionalni interes pred vse (Wight, 1973, 105).

Alberico Gentili (1550/52–1608) je prvi postavil ravnotežje moči v mednarodnopravni okvir (Vagts & Vagts, 1979, 559). Gentili je bil protestant iz Italije in se je uveljavil kot profesor na Oxfordu. Namesto da bi iskal protestantsko legitimizacijo vojne, je zavrnil idejo pravične verske vojne. Odvrgnitev načrtov španskega univerzalnega imperija je bilo dovolj za defenzivno

vojno. V tem kontekstu se je opiral na Guicciardinijevo analizo Lorenza, »očeta miru«, ki je »vedno skrbel za ravnotežje moči med italijanskimi vladarji in tako je bil v Italiji mir« (*Et id illud est, quod sapientissimus, et pacis studiosissimus, ac pacis pater, Laurentius ille Medicus procuravit semper, ut res Italarum principum paribus libratae ponderibus forent, unde et Italiae foret pax.*) (Gentili, 1877 [1589], 62).

Kot je razvidno iz zgoraj navedenega odlomka, je Gentili precej dobesedno kopiral od Guicciardinija in je verjetno uporabljal italijanski izvirnik ali latinski prevod, ne pa angleškega prevoda. Toda za razliko od Guicciardinija Gentilija zanima »institucija« ravnotežja moči, ki bi ga lahko vsak držal. Zanj to ni osebna vrlina kot pri Guicciardinijevem Lorenzu, ampak institucionalna sposobnost. To ravnotežje razširi na »vso Evropo«, pri čemer opozori na skupen upor Španiji, sicer »zagotovo propade Evropa« (*Non hoc agit etiamnum, ne unus possit omnia, et Europa universa in unius nutum deveniat? Nisi sit, quod obstarre Hispano possit, cadet sane Europa.*) (Gentili, 1877 [1589], 62; Kleinschmidt, 2000, 117).

Gentilijev pravniški prijatelj Matthew Sutcliffe (1550–1629) se je prav tako opiral na Guicciardinijevo analizo Lorenza in zagovarjal Elizabetino politiko zavezništva. Sutcliffe je med drugim zagovarjal podporo (protestantskim) upornikom na Nizozemskem kot ravnotežje pred nenasitnimi ambicijami Španije (Sutcliffe, 1593; Heuser, 2010, 62–86; Nys, 1893, 44). Takšno interpretacijo je podprl tudi Jean Bodin (1530–1596). Vladarjem je treba preprečiti, da bi se dokopali do premoči, ker varnost držav počiva na »protiuteži« (*contrepoids*) moči enih in drugih (Bodin, 1579, V.6; Maurseth, 1964, 121). Bernardo Brunī je nazadnje prepričljivo pokazal, da čeprav je Bodin pisal o mednarodnih odnosih, pa ni nikoli eksplicitno uporabil ravnotežja moči, kot se mu pogosto pripisuje (Bruni, 2014, 25–27; cf. Mauerseth, 1964, 121).

Italijanski prelat Giovanni Botero (1544–1617) je leta 1605 zapisal, da ideja ravnotežja moči temelji na »naravnem redu in luči razuma«, ki »drži v ravnotežju vse stvari.« Kot Guicciardini je tudi Botero hvalil »subtilno« politiko Lorenza, ki bi naj »z vzdrževanjem enotnosti manj močnih italijanskih vladarjev uravnotežil moči in nadzoroval načrte močnejših, kot rezultat pa je Italija uživala v srečnem miru« (*La natura, nella cui dispositione, ogni cosa bilanciata con contraposti [...] Lorenzo de' Medici [...] tenendo uniti i Principi d'Italia meno potente, bilanciò le forze, e tenne à segno i disegni de più potente: conche l'Italia godè à suoi tempi di una tranquilla, e lieta pace.*) (Botero, 1605, 8–9; Wright, 1975, 19–23). Spet je Botero sledil Guicciardiniju in njegovi interpretaciji. V Boterovem bolj slavnem delu *Državni interes* (*Della Ragion di Stato*; Botero, 1589) sicer ni omenjal ravnotežja moči.

Ravnotežje moči je postopoma prodrlo v literarni svet. V začetku 17. stoletja je angleški pesnik Sir Tho-

mas Overbury (1581–1613) v *Opažanjih* (*Observations*) opisal krščanstvo (sic!) kot dvojno ravnotežje: na Zahodu Španija, Francija in Anglija, na Vzhodu pa Rusija, Poljska, Švedska in Danska, z Nemčijo na sredi kot svojim ravnotežjem (*[...] this part of Christendome is ballanced betwixt the three Kings of Spaine, France, and England, as the other part betwixt the Russian, the Kings of Poland, Sweden, and Denmarke [...]*) (Overbury, 1626, 21). Overbury je predhajal svoj čas in predvidel idejo podravnotežij (*sub-balances*) v splošnem evropskem ravnotežju.

Hugo Grotius (1583–1645), »oče mednarodnega prava«, se presenetljivo ni preveč posvečal ravnotežju moči in je bil negativno naravnčan proti konceptu (Vagts & Vagts, 1979, 559–560). Grotius je v prvem poglavju druge knjige med naštevanjem razlogov za vojne trdil, da je »sploh nesprejemljiva pozicija, ki so jo nekateri zagovarjali, da bi se sledeč mednarodnemu pravu bilo pravično oborožiti, da bi ošibili močnejšega, če bi bil prevelik ali bi lahko bil vir nevarnosti v prihodnosti« (*Illud vero minime ferendum est quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quae nimium aucta nocere posset.*) (Grotius, 1625, II.1.XVII; Kleinschmidt, 2000, 95–113). Grotius je s tem zanimal idejo pravične preventivne vojne, saj popolna varnost ni nikoli zajamčena.

Iskanje ravnotežja moči je bila tudi posledica deaktualizacije univerzalne (krščanske) »oblasti« zaradi reformacije in vzpostavitve mednarodnega sistema držav v Evropi. Če je bila univerzalna oblast stvar preteklosti, je bilo treba določiti, pod kakšnimi pogoji lahko različne države sobivajo; zato je bila vrlina iskanja in ohranjanja ravnotežja moči tako visoko cenjena. To je poudaril tudi Francis Bacon (1561–1626) v govoru glede možne vojne s Španijo (Bacon, 1629), ki ga je leta 1624 prebral v parlamentu.

Bacon je leta 1625 v eseju *O oblasti* pozval »vladarje, naj bodo pozorni (*sentinel*), da ne bi kdo od njihovih sosedov prerasel v moči (ali s teritorijem, trgovanjem, s premiki), ker bi postali vedno bolj sposobni, da jih ovirajo.« Bacon je trdil, da so Karel V., Henrik VIII. in Franc I. sledili politiki pazljivosti in iskali ravnotežje. Če en postane preveč močan, se drugi povežejo v konfederacijo ali z vojno ponovno vzpostavijo ravnotežje; grožnja je zanj pravičen vzrok za preventivno vojno. Po njegovem »niti en izmed treh ne bi mogel dobiti koščka zemlje, brez da bi ga druga dva takoj uravnotežila, ali z zavezništvom ali z vojno« (Bacon, 1856, 178–182; Pollard, 1923, 52). Tudi Bacon je uporabljal Guicciardinija in Italijo kot primer popolnega ravnotežja moči med državami.

V tem času so tudi francoski pisci prispevali k teoriji ravnotežja moči. Dolgi boj med Francijo in Habsburžani je utrdil podobo bipolarnega ravnotežja. Upokojeni francoski diplomat Philippe de Béthune (1565–1649) je svetoval kralju glede nevtralnosti. Po njegovem se mora »nevtralni« pridružiti močnejšemu, »razen če bi s pridružitvijo šibkejšemu uravnotežil moč močnejšega ter ga s tem ravnotežjem prisilil k razumu« (*Si ce n'estoit qu'il*

veist, que se joignant au plus foible il peust balancer la puissance du plus fort, & par ce contrepoids les ranger à la raison.). Bethune doda, da je »varnost držav odvisna predvsem od ravnotežja moči enega in drugega« (*la seureté des Etats consistant principalement en un contrepoids esgal de puissance des uns & des autres*) (Béthune, 1645 [1633], 343–348, citata na 346; Wright, 1975, 32–34).

Nadalje je francoski knez Henri de Rohan (1579–1638) Francijo in Španijo opisal »kot dva pola« (*come le deux Poles*). Njegov prispevek je pomemben zaradi zagovora pojma »nacionalni interes« (*raison d'État*). Če bi Španija pridobila na moči, bi Francija »naravno« postajala šibkejša kot v klasični nični igri (*zero-sum game*). Toda da bi ta splošni sistem deloval, se morajo ostali vladarji pridružiti enemu ali drugemu glede na splošno dobro (Rohan, 1639, 104–131; Haas, 1953, 448; Maurseth, 1964, 122; Wright, 1975, 35–38).

Čeprav sta bili Španija in Francija osrednji državi v boju za premoč v dolgem 16. stoletju, so bili v obeh državah misleci, ki so spodbujali k preudarni politiki v skladu z ravnotežjem moči. Leta 1600 je anonimni pisec pisal nadvojvodi Albertu, nominalnemu vladarju španske Nizozemske, in mu svetoval, naj sklene mir z Anglijo, da bi ji dovolil rast kot protiutež rastoči moči Francije. Zveza med Anglijo in Španijo bi »bila zdrava protiutež moči Francije, ki bo kmalu predstavljala grožnjo celotnemu krščanstvu« (nav. po Wright, 1975, 25).

Do začetka 17. stoletja se je ideja ravnotežja moči tako usidrala, da je o njem pisal uradni beneški zgodovinar Paolo Paruta (1599, 577–597), priporočal pa ga je celo italijanski satirični pisec Trajano Boccalini (1556–1613). Pri tem se je ponovno oprl na Guicciardinija in Lorenza kot primer odličnega iskalca ravnotežja, ki bi moral biti vzor ostalim evropskim vladarjem, čeprav je sam skrbel, da »so evropski mogotci ostali zunaj Italije« ([...] *al pari nondimeno di Lorenzo e della Repubblica Fiorentina, mai sempre hanno invigilato a mantenere in Italia e fuori pareggiate le forze dei potentati d'Europa* [...]) (Boccalini, 1868 [1616], 53–67, citat na 54; Kaeber, 1907, 13; Anderson, 1993, 153; Wright, 1975, 25; Sheehan, 1996, 36–37).

IKONOGRAFIJA IN IKONOLOGIJA RAVNOTEŽJA EVROPE

Toda Guicciardini in italijanski pisci niso bili edini vir navdiha za teorije o ravnotežju moči. Alfred Vagts je prvi opozoril na izposojajo pojmov iz drugih področij, kot so umetnosti, religija, filozofija in znanosti. Koncept je z večkratno in ponavljajočo se rabo, čeprav je bil uporabljen na različne načine, pridobil na vrednosti in postal *habitus* do konca 17. stoletja (Vagts, 1948, 87–89, 93). Tudi ravnotežje v renesančni Italiji in Evropi je gradilo na bogatem naboru številnih umetnosti. Iz glasbe so si pisci sposodili pojma kontrasta in harmonije, zdravje je bilo določeno z ravnovesjem štirih telesnih tekočin, v trgovskih menjavah in knjigovodskih poslih so morali biti računi »uravnoveženi«, itd.

Nekaj univerzalnega je na tehtnici in »ravnotežju«, saj se pojavlja že v prazgodovinskih arheoloških zapisih, predvsem v povezavi s trgovskimi izmenjavami (Morley & Renfrew, 2010). Tehtnica je bila pogosto prepletena in povezana z idejo pravičnosti in usode. Tako je Zevs tehtal »usodi« Hektorja in Ahila, podobno tehtanje src pa je čakalo Egipčane po smrti. Motiv poslednje sodbe oziroma tehtanja duše (*ψυχοστασία*) je seveda prisoten tudi v krščanski ikonografiji. V dolgem 16. stoletju je bil pogost motiv poslednje sodbe, kjer je nadangel Mihael imel v roki tehtnico in meč, da je ločil »pravične« od »prekletih« (cf. srednji panel na triptihu Poslednja sodba Hansa Memlinga okrog leta 1470 (Narodni muzej v Gdansk) ali dizajn za vitraž Hansa Holbeina Mladjšega okrog leta 1523 (Umetnostnozgodovinski muzej v Baslu)).

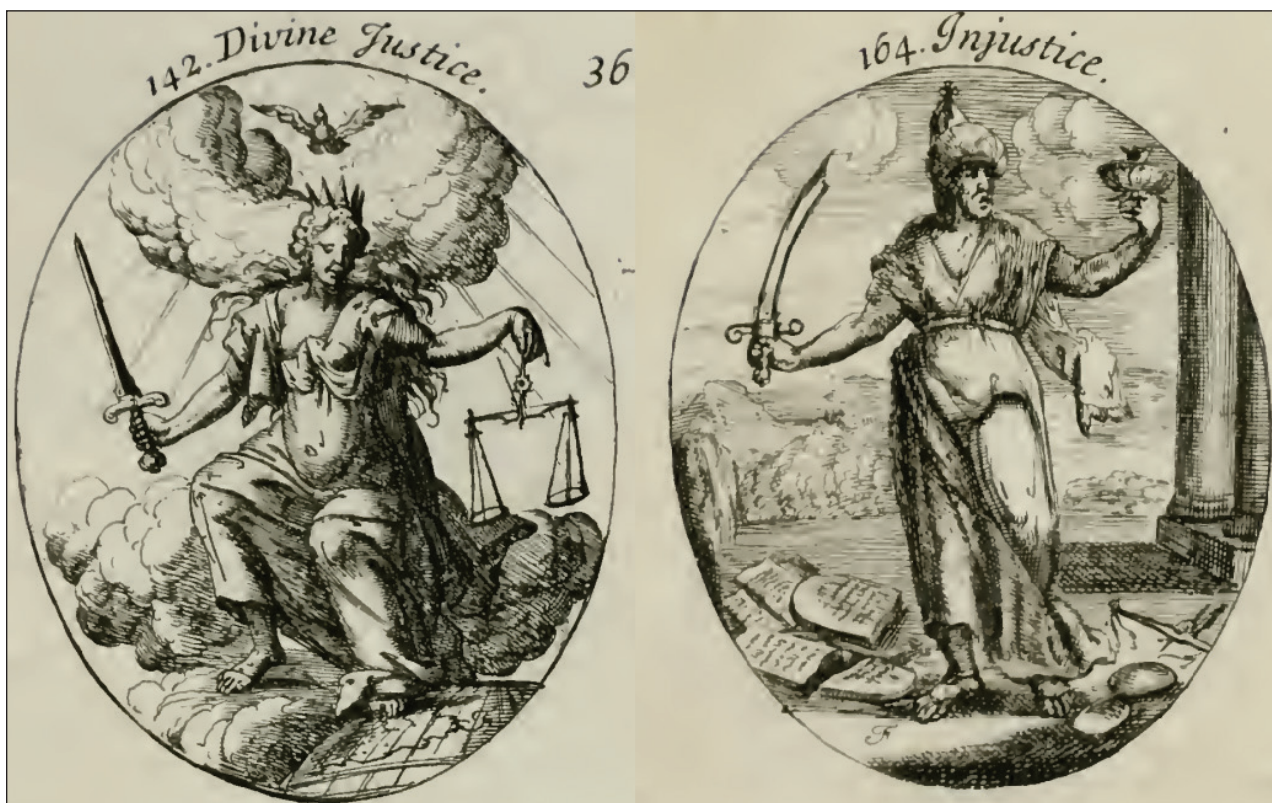
Temeljno in najvplivnejše ikonološko delo zgodnjega novega veka je bila *Iconologia* Cesarja Ripe (1560–1622). Več figur ali posebej raznih moralnih vrlin ima v roki tehtnico (*un paro di bilancie*), med drugimi tudi ženski podobi Politike (tehtnica v desni roki) in »božanske« Pravičnosti (tehtnica v levi roki, ker je v desnici meč; sl. 5). Zanimiv je tudi kontrast z žensko podobo Nepravičnosti (v angleškem prevodu je podoba starega moškega, kar kaže na svoboščine pri prevajanju), ki tepta tehtnico pod svojimi nogami (Ripa, 1645, 73, 246–247, 282, 473, 632; Ripa, 1709, 36, 41, 75).

ZAKLJUČEK

Pomemben dejavnik pri širitvi ideje in podobe ravnotežja v zgodnjem novem veku je bil razvoj tiska ter posledično širjenje »pismenosti«. Hiter razvoj in komercializacija tiska v Evropi sta pospešila širitev idej (Eisenstein, 1979; 1993; Johns, 1998; Eisenstein, Grafton, Johns, 2002). Prav zaradi tega se je Guicciardinijeva interpretacija italijanske zgodovine razširila še hitreje in se vsrkala v misli pismenih Italijanov, nato pa še drugih Evropejcev. S prevodi se je razumevanje italijanskega sistema držav kot ravnotežje moči razširilo po Evropi. Tako so imeli »tuji« pisci nekaj generacij kasneje model, ki so ga prevzeli za opis trenutnega ali preteklega stanja stvari v Evropi.

Ker so terminologijo ravnotežja prevzeli iz starih statičnih »fizičnih znanosti«, je bila sprva velika težnja, da bi zaveznitva videli karseda statične in stalne. Prav iz tega razloga je bil najprej sprejet preprosti bipolarni model. Tukaj je pomagala tudi Libra oziroma njen astrološki simbol – tehtnica. To bipolarno ravnotežje je imelo močan vpliv na evropsko ravnotežje moči vse do konca 17. stoletja. Ravnotežje je zagotavljalo mir, stabilnost in predvidljivo vedenje v sistemu držav, zato je ravnotežje povezovalo dva pred tem nezdržljiva temelja: svobodne države in družbeni red med narodi, »temelj evropske civilizacije« (Greene, 1964, 219).

Ravnotežje moči, ideja tesno povezana z zgodnjeno-voveško Evropo, je kompleksen in sporen koncept. Gre za enega temeljnih konceptov v teoriji mednarodnih od-

Slika 5: Poosebitvi Božanske Pravičnosti in Nepravičnosti po Cesaru Ripi (1709, 36, 41). Poosebitev Božanske Pravičnosti se je pojavila tudi v Guicciardinijevi prvi tiskani izdaji Zgodovine Italije leta 1561 kot historizirana inicialka uvoda (Guicciardini, 1561, 1).

nosov in je tako tudi podvržen temeljiti kritiki. Nekateri so tako celo sklenili, da si »ne zasluži častnega mesta v mednarodni teoriji« (Kaufmann et al., 2007, 246). Večnoma in napačno se ga razume kot čisto politični koncept – ima tudi svojo ekonomsko plat. Princip ravnotežja trgovanja je bil enako pomemben v času merkantilizma (Misseldon, 1623, 116–117; Fetter, 1935, 622) in ga je z obtožbo protekcionizma zrušil šele Adam Smith (Smith, 2010 [1776]). Metafora sama in upodobitev ravnotežja s tehtnico nakazuje, da so ljudje mislili, da je nekakšen notranji mehanizem ali »pravičnost,« ki ga kontrolira, zato je motiv pogost tudi v Svetem pismu (3 Mz 19, 36; Prg 11, 1; Prg 16, 11).

Analiza se sklada z ugotovitvami Petra Burka glede renesanse v Evropi. Če je inovacija novih idej in form potekala v »središčih« v Italiji, nakar se je v 16. stoletju prelila na »obrobja« preko Alp. Toda pri tem procesu ni šlo za pasivno posnemanje, ampak za aktivno recepcijo ali kreativno prevzemanje klasičnih in italijanskih modelov (Burke, 2004b). Izvor pojma je bil v renesančni Italiji, a je hitro postal sinonimen z ravnotežjem Evrope. Ključna oseba, ki je (nenamerno) popularizirala koncept ravno-

težja v politiki, je bil firenški upokojeni diplomat in zgodovinar Francesco Guicciardini v svoji posthumno izdani *Zgodovini Italije*. Pisal je hvalospev sokrajanu firenškemu vladarju Lorenzu Medičejskemu ali Veličastnemu, ki naj bi z osebno vrlino držal Italijo uravnoreženo.

V času ene generacije so se pojavile številne izdaje in prevodi Guicciardinija v druge evropske jezike. Ti prevodi so bili ključni za razširitev koncepta po Evropi. Prevaljci so si pogosto vzeli veliko svobode pri prevajanju, toda jedro izvirnega sporočila so ohranili. Prvi pisci, ki so promovirali ravnotežje moči, so se močno posluževali njegove interpretacije in še vedno uporabljali Lorenza kot primer. To postavlja veliko novih vprašanj, koliko vpliva imajo literarna dela na diplomate in obratno. Nova diplomatska zgodovina bi morala, skupaj s pogodbami, poročili in pismi, preučevati tudi literarna in zgodovinska dela. Nekateri izmed najvplivnejših piscev so pravzaprav bili upokojeni diplomati in državniki (Commines, Guicciardini, Bacon), kar pravzaprav kaže na prepletenost obeh skupin. Vestfalski mir je še dodatno spodbudil mreženje med evropskimi državami in dokončno utrdil koncept ravnotežja moči v Evropi.

THE ORIGIN AND TRANSFER OF THE BALANCE-OF-POWER IDEA FROM ITALY TO EUROPE

Izidor JANŽEKVIČ

CEU Budapest–Vienna, Nádor u. 9, 1051 Budapest, Hungary

e-mail: izidor.janzekovic@gmail.com

SUMMARY

The main purpose of the article was to discover the path of the idea of the balance of power from Italy to Europe. I examined key theorists who have an ambiguous attitude to one of the foundational principles of international relations. The idea is prescriptive and descriptive at the same time, often used in both senses by the same writer in the same text or even sentence. The first sense entails a conscious strategy, while the second sense entails an automatic sociological law, independent from human action. In order to understand a particular writer correctly, it is necessary to understand the context. I analyzed the main writers and mentions of the balance of power in the long 16th century, and put them in a wider political context.

Since the concept was so widespread in the early modern age, the contemporaries searched for its roots in antiquity. The first unequivocal mention occurs in former diplomat and historian Francesco Guicciardini's History of Italy. Within half a century until the end of the 16th century, it was translated into major European languages in several editions. Writers clearly referred to Guicciardini when introducing the balance-of-power idea in their works since they were even using Guicciardini's example of Lorenzo de' Medici as the prime balance-of-power adherent and advocate. Unlike previous analyses, who gave credit for spreading the idea to Venetian diplomats, I have shown that historians and literary works were far more important.

Keywords: balance of power, international relations, Renaissance, long 16th century (1450–1640), Francesco Guicciardini, Lorenzo the Magnificent, humanists, diplomats, historians

VIRI IN LITERATURA

Alighieri, D. (1998 [1313]): *Monarchia*. Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies.

Augustine (1998 [426]): *The City of God against the Pagans*. New York, Cambridge University Press.

Bacon, F. (1629 [1624]): *Considerations touching a warre with Spain*. V: Rawley, W. (ur.): *Certaine Miscellany Works of The Right Honourable, Francis Lo. Verulam, Viscount S. Alban*. London, William Rawley, 1–76.

Bacon, F. (1856): *Of Empire*. V: Whately, R. (ur.): *Bacon's Essays with Annotations*. London, John W. Parker and Son, 178–182.

Benner, E. (2015): *Machiavelli's Prince: A New Reading*. Oxford, Oxford University Press.

Béthune, P. de (1645 [1633]): *Le Conseiller d'Etat; ou Recueil des plus Generales considerations servant au maneiement des Affaires publiques*. Paris.

Boccalini, T. (1868 [1616]): *Pietra del Paragone Politico*. Milano, G. Daelli.

Bodin, J. (1579): *Les six livres de la République*. Paris, Jacques Puy.

Botero, G. (1589): *Della ragion di stato libri dieci, con tre libri delle cause della grandezza, e magnificenza delle Città*. Benetke, Giovanni e Giovanni Paolo Giolito de Ferrari.

Botero, G. (1605): *Relatione della Republica Venetiana*. Benetke, Giorgio Varisco.

Bracciolini, P. (1715 [1455]): *Historia Florentina*. Benetke, Jo. Gabriel Hertz.

Bruni, L. (1610 [1442]): *Historiarum Florentinarum libri XII*. Strasbourg, Sumptibus Lazari Zetzneri bibliop.

Burghley (1589): *A Declaration Drawn up by Lord Burghley, in Favour of the French King, on Condition that he Recovers his Sea-Coasts from his Rebels*. London.

Camden, W. (1635): *Annales of the History of the Most Renowned and Victorious Elizabeth, late Queen of England*. London, Benjamin Fisher.

Commines, P. de (1877): *The Memoirs of Philip de Commines, Lord of Argenton – Containing the Histories of Louis XI and Charles VIII in two Volumes*. London, G. Bell.

Gentili, A. (1877 [1589]): *De Jure Belli Libri Tres*. Oxford, Clarendon Press.

Grotius, H. (1625): *De jure belli ac pacis libri tres, in quibus jus naturae [et] gentium, ite juris publici praecepta explicantur*. Paris, Nicolaus Buon.

Guicciardini, F. (1561): *La historia di Italia*. Firenze, Agnolo Guicciardini, Lorenzo Torrentino.

Guicciardini, F. (1566): *Historiarum sui temporis libri viginti: ex italico in latinum sermonem nunc primum [et] conuersi [et] editi*. Basel, Petrus Perna.

Guicciardin, F. (1568): *Histoire des guerres d'Italie*. Paris, Vincent Norment et Ieanne Bruneau.

Guicciardini, F. (1574): *Gründliche Vnnd Warhafftige beschreibung aller Fürnemen historienn die in viertzig jaren, nemlich von dem 1493 bisz auff das 1533*. Basel, S. Apiario.

Guicciardini, F. (1579): *The History of Guicciardin, Containing the Vares of Italie and other Parties, Continued for many Yeares Yunder Sundry Kings and Princes, together with the Variations and Accidents of the same*. London, William Norton.

Guicciardini, F. (1581): *La historia del Señor Francisco Guichardino*. Barcelona, Juan Montoya.

Guicciardini, F. (1599): *De oorlogen van Italien*. Dordrecht, Isaack Janssz. Kaen.

Herodot (2006): *Zgodbe*. Ljubljana, Slovenska matica.

Holcroft, T. (ur.) (1789): *Posthumous Works of Frederic II., King of Prussia, Vol. XII (Correspondence: Letters between Frederic II. and Mess. d'Alembert, de Condorcet, Grimm and d'Arget)*. London, G. G. J. and J. Robinson.

Hume, D. (1752): *Of the Balance of Power*. V: Hume, D. (ur.): *Political Discourses*. Edinburgh, A. Kincaid and A. Donaldson, 101–114.

Justi, J. H. G. von (1758): *Die Chimäre des Gleichgewichts von Europa*. Altona, David Iversen.

Machiavelli (1532): *Historie fiorentine di Niccolo Machiavelli cittadino, et segretario fiorentino*. Rim, Antonio Blado D'Asola.

Machiavelli (1862 [1532]): *Il Principe e altri scritti politici di Niccolò Machiavelli*. Firenze, G. Barbèra.

Martini, M. (1654): *De bello Tartarico historia*. Antwerpen, Plantiniana Balthasar Moreti.

Medici, L. de (1955): *Scritti scelti di Lorenzo de' Medici*. Torino, Unione Tipografico-Editrice Torinese.

Medici, L. de (2016): *The Complete Literary Works of Lorenzo de Medici, edited and translated by Guido A. Guarino*. New York, Italica Press.

Misseldon, E. (1623): *The Circle of Commerce, or The Ballance of Trade*. London, Nicholas Bourne.

Moser, J. J. (1750): *Grund-Sätze des jetzt üblichen Europäischen Völcker-Rechts in Friedens-Zeiten*. Hanau, Raspe.

Oricellarius, B. (1724): *De bello italico commentaries, Ex Authenticis Manuscriptis Apographo, Nunc primum in lucem editus*. London, John Brindley.

Overbury, T. (1626): *Observations in his trauales upon the state of the XVII provinces as they stood Anno Dom. 1609*. London.

Paruta, P. (1599): *Discorsi politici*. Benetke, Domenico Nicolini.

Ripa, C. (1645): *Iconologia, divisa in tre libri*. Benetke, Cristoforo Tomasini.

Ripa, C. (1709): *Iconologia: or, Moral Emblems, by Cesare Ripa*. London, Benj. Motte.

Rohan, H. de (1639): *De l'intérêt des princes et estats de la Chrétienté*. Paris.

Rucellai, B. (2011): *De bello italico. La guerra d'Italia*. Firenze, Firenze University Press.

Smith, A. (2010 [1776]): *Bogastvo narodov: raziskava o naravi in vzrokih bogastva narodov*. Ljubljana, Studia Humanitatis.

Sutcliffe, M. (1593): *The Practice, Proceedings, and Lawes of Arms*. London, Christopher Barker.

Sveto pismo (2015): Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov: študijska izdaja. Ljubljana, Svetopisemska družba Slovenije.

Swift, J. (1701): A Discourse of the Contests and Dissentions between the Nobles and the Commons in Athens and Rome. London, John Nutt.

Tukidid (1634): Eight Bookes of the Peloponnesian Warre. London, Richard Mynne.

Tukidid (1958): Peloponeška vojna. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Unam Sanctam (1302): Bull of Pope Boniface VIII promulgated November 18, 1302. In: Papal Encyclicals Online. <https://www.papalencyclicals.net/Bon08/B8unam.htm> (zadnji dostop: 18. 7. 2019).

Voltaire (1751): Le Siècle de Louis XIV. Paris, M. de Francheville.

Wright, M. (ur.) (1975): Theory and Practice of the Balance of Power 1486–1914, Selected European Writings. London, Dent.

Alexander, S. (1969): Introduction. V: Guicciardini, F.: The History of Italy. New York, Macmillan.

Alker, H. R. (1988): The Dialectical Logic of Thucydides' Melian Dialogue. The American Political Science Review, 82, 805–820.

Anderson, M. S. (1993): The Rise of Modern Diplomacy, 1450–1919. London, Routledge.

Bourdieu, P. (2013): Outline of a Theory of Practice. Cambridge, Cambridge University Press.

Bratu, C. (2013): Translatio, autorité et affirmation de soi chez Gaimar, Wace et Benoît de Sainte-Maure. The Medieval Chronicle, 8, 135–164.

Braudel, F. (1953): Qu'est-ce que le XVIe siècle? Annales E.S.C., VIII, 69–73.

Braudel, F. (1961): European Expansion and Capitalism: 1450–1650. V: Blau, J. L. et al. (ur.): Chapters in Western Civilization, I. New York, Columbia University Press, 245–288.

Bruni, B. (2014): L'idée d'équilibre européen dans le jus gentium des modernes: esquisse d'histoire conceptuelle. V: Lilti, A. & C. Spector (ur.): Penser l'Europe au XVIIIe siècle: Commerce, Civilisation, Empire. Oxford, Voltaire Foundation, 19–45.

Bull, H. (1977): The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics. New York: Columbia University Press.

Bullard, P. & A. Tadié (ur.) (2016): Ancients and Moderns in Europe: Comparative Perspectives. Oxford, Voltaire Foundation.

Burckhardt, J. (1860): Die Cultur der Renaissance in Italien: ein Versuch. Basel, Schweighauser'schen Verlagsbuchhandlung.

Burckhardt, J. (1981): Renesana kultura v Italiji. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Burckhardt, J. (1999): Judgments on History and Historians. Indianapolis, Liberty Fund.

Burke, P. (1998): The European Renaissance: Centres and Peripheries. Oxford: Blackwell.

Burke, P. (2000): A Social History of Knowledge: from Gutenberg to Diderot. Cambridge, Polity.

Burke, P. (2004a): Languages and Communities in Early Modern Europe. Cambridge, Cambridge University Press.

Burke, P. (2004b): Evropska renesansa: Središča in obrobja. Ljubljana, Založba *cf.

Burke, P. & R. Po-chia Hsia (ur.) (2007): Cultural Translation in Early Modern Europe. Cambridge, Cambridge University Press.

Burke, P. (2007): Translating histories. V: Burke, P. & R. Po-chia Hsia (ur.): Cultural Translation in Early Modern Europe. Cambridge, Cambridge University Press, 125–141.

Butterfield, H. (1973): s.v. Balance of Power. V: Wiener, P. P. (ur.): Dictionary of the History of Ideas: Studies of Selected Pivotal Ideas I. New York, 179–188.

Cesati, F. (1999): I Medici, storia di una dinastia europea. Firenze, Mandragora.

Cipolla, C. (1881): Storia delle Signorie Italiane dal 1313 al 1530. Milano, F. Vallardi.

Crick, M. (1976): Explorations in Language and Meaning: Towards a Semantic Anthropology. London, Malaby Press.

Cutinelli-Rèndina, E. (2009): Guicciardini. Salerno, Sestante.

Darovec, D. (2017): Geostrateška vloga slovenskega prostora v zgodovini in danes. V: Hribar, T. et al. (ur.): Prenova Evrope. Ljubljana, SAZU, 100–117.

Dausy, H. (2002): Les huguenots et le roi: le combat politique de Philippe Duplessis-Mornay (1572–1600). Geneve, Droz.

Delle Donne, G. (2003): Lorenzo il Magnifico e il suo tempo. Roma, Armando.

Deudney, D. H. (2009): Bounding Power: Republican Security Theory from the Polis to the Global Village. Princeton, Princeton University Press.

Eco, U. (2003): Mouse or Rat? Translation as Negotiation. London, Orion Publishing Co.

Eilstrup-Sangiovanni, M. (2009): The End of Balance-of-Power Theory? A Comment on Wohlforth et al.'s 'Testing Balance-of-Power Theory in World History.' European Journal of International Relations, 15, 2, 347–380.

Eisenstein, E. (1979): The Printing Press as an Agent of Change: Communications and Cultural Transformations in Early-Modern Europe. Cambridge, Cambridge University Press.

Eisenstein, E. (1993): The Printing Revolution in Early Modern Europe. Cambridge, Cambridge University Press.

Eisenstein, E., Grafton, A. & A. Johns (2002): How to Acknowledge a Revolution. American Historical Review, 107, 1, 84–128.

Fenske, H. (1975): s.v. Gleichgewicht, Balance. V: Brunner, O., Conze, W. & R. Kosseleck (ur.): Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland, Band 2, 959–996.

Fetter, F. W. (1935): The Term »Favorable Balance of Trade«. The Quarterly Journal of Economics, 49, 4, 621–645.

- Fueter, E. (1919):** Geschichte des europäischen Staatensystems von 1492–1559. München, R. Oldenbourg.
- Ghervas, S. (2017):** Balance of Power vs. Perpetual Peace: Paradigms of European Order from Utrecht to Vienna, 1713–1815. *The International History Review*, 39, 3, 404–425.
- Greene, F. (1964):** Dynamics of International Relations: Power, Security and Order. New York, Holt, Minehart & Winston.
- Haas, E. B. (1953):** The Balance of Power: Prescription, Concept or Propaganda. *World Politics*, 5, 442–477.
- Heuser, B. (2010):** The Strategy Makers: Thoughts on War and Society from Machiavelli to Clausewitz. Santa Barbara, Praeger.
- Hind, A. M. (1910):** A Catalogue of Early Italian Engravings preserved in the Department of Prints and Drawings in the British Museum. London, British Museum.
- Ianziti, G. (2008):** Leonardo Bruni, the Medici, and the Florentine Histories. *Journal of the History of Ideas*, 69, 1, 1–22.
- Ilardi, V. (1986):** Studies in Italian Renaissance Diplomatic History. London: Variorum Reprints.
- Janžekovič, I. (2017):** Ravnotežje moči in ideja Evrope v zgodnjem novem veku (magistrska naloga). Ljubljana, Univerza v Ljubljani.
- Jeauneau, E. (1995):** Translatio studii: The Transmission of Learning. Toronto, Pontifical Institute of Medieval studies.
- Johns, A. (1998):** The Nature of the Book: Print and Knowledge in the Making. Chicago: University of Chicago Press.
- Kaeber, E. (1907):** Die Idee des europäischen Gleichgewichts in der publizistischen Literatur vom 16 bis zur Mitte des 18 Jahrhunderts. Berlin, A. Duncker.
- Kantorowicz, E. (1957):** The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Kaufmann, S., Little, R. & W. C. Wohlforth (ur.) (2007):** The Balance of Power in World History. London, Palgrave Macmillan.
- Kleinschmidt, H. (2000):** The Nemesis of Power: A History of International Relations Theories. London, Reaktion Books.
- Krämer, U. (1996):** Translatio imperii et studii: zum Geschichts- und Kulturverständnis in der französischen Literatur des Mittelalters und der frühen Neuzeit. Bonn, Romanistischer Verlag.
- Le Goff, J. (1964):** La Civilisation de l'Occident médiéval. Paris, Arthaud.
- Lepri, V. (2011):** The Spread of Italian Political Culture during the Renaissance: Remarks on the First Fortunes of Guicciardini's Works. *Studia Historica Brunensia*, 58, 2, 3–12.
- Little, R. (2007):** The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths and Models. Cambridge, Cambridge University Press.
- Luciani, V. (1936):** Francesco Guicciardini and his European reputation. New York: Karl Otto and Company.
- Luciani, V. (1949):** Francesco Guicciardini e la fortuna dell'opera sua. Firenze: Olschki.
- Luthar, O., Pobežin, G., Šašel Kos, M. & N. Grošelj (2016):** Zgodovina historične misli I: od Homerja do začetka 21. stoletja. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Manning, C. W. A. (1962):** The Nature of International Society. London, G. Bell.
- Manzano Baena, L. (2007):** Negotiating Sovereignty: The Peace Treaty of Munster, 1648. *History of Political Thought*, 28, 617–641.
- Maurseth, P. (1964):** Balance-Of-Power Thinking from The Renaissance to the French Revolution. *Journal of Peace Research*, 1, 2, 120–136.
- Moeller, B. (2001):** s.v. Empire and Papacy. V: Fahlbusch, E. & G. W. Bromiley (ur.): The Encyclopedia of Christianity, Vol. 2 (E-I). Michigan, Wm. B. Eerdmans, 87–90.
- Morley, I. & C. Renfrew (ur.) (2010):** The Archaeology of Measurement: Comprehending Heaven, Earth and Time in Ancient Societies. Cambridge, Cambridge University Press.
- Nelson, E. W. (1943):** Origins of the Balance of Power. *Medievalia et Humanistica*, 1, 124–142.
- Nussbaum, A. (1954):** Concise History of the Law of Nations. New York: The Macmillan Company.
- Nys, E. (1893):** La Théorie de l'Équilibre Européen. *Revue de droit international et de législation comparée*, XXV, 34–57.
- Nys, E. (1912):** Le droit international, Les principes, les théories, les faits. Bruxelles, M. Weissenbruch.
- Pillinini, G. (1970):** Il sistema degli stati italiani, 1454–1494. Venezia, Libreria Universitaria Ed.
- Pollard, A. F. (1923):** The Balance of Power. *Journal of the British Institute of International Affairs*, 2, 2, 51–64.
- Poton, D. (1997):** Philippe Duplessis-Mornay et la mer: discours au roi Henri III sur les moyens de diminuer l'Espagnol (1584). V: Acerra, M. & G. Martinière (ur.): Coligny, les Protestants et la mer. Paris, Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 145–154.
- Purnell, R. (1978):** Theoretical Approaches to International Relations: The Contribution of the Graeco-Roman World. V: Taylor, T. (ur.): Approaches and Theory in International Relations. London, Longman, 19–31.
- Ranke, L. von (1833):** Die grossen Mächte. *Historisch-politische Zeitschrift*, II, 1–51.
- Ranke, L. von (1887):** History of the Latin and Teutonic Nations from 1494 to 1514. London, George Bell and Sons.
- Ridolfi, R. (1939):** Genesi della storia d'Italia guicciardiniana. Firenze, L. S. Olschki.
- Ridolfi, R. (1960):** Vita di Francesco Guicciardini. Roma, Angelo Belardetti.
- Rubinstein, N. (1966):** The Government of Florence under the Medici (1434–1494). Oxford, Clarendon Press.
- Saviegar, P. (1978):** European Political Philosophy and the Theory of International Relations. V: Taylor, T. (ur.): Approaches and Theory in International Relations. London, Longman, 32–53.

- Sheehan, M. (1989):** The Place of the Balancer in Balance of Power Theory. *Review of International Studies*, 15, 2, 123–134.
- Sheehan, M. (1996):** The Balance of Power: History & Theory. London, Routledge.
- Sigurdson, R. F. (1990):** Jacob Burckhardt: The Cultural Historian as Political Thinker. *The Review of Politics*, 52, 3, 417–440.
- Strohmeyer, A. (1994):** Theorie der Interaktion: Das europäische Gleichgewicht der Kräfte in der frühen Neuzeit. Wien, Köln, Weimar.
- Unger, M. J. (2008):** Magnifico: The Brilliant Life and Violent Times of Lorenzo de' Medici. New York, Simon and Schuster.
- Vagts, A. & D. Vagts (1979):** The Balance of Power in International Law – A History of an Idea. *The American Journal of International Law*, 73, 4, 555–580.
- Vagts, A. (1948):** The Balance of Power – Growth of an Idea. *World Politics*, 1, 1, 82–101.
- Vernant, J. P. (1986):** Začetki grške misli. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- Wallerstein, I. M. (1974):** The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. New York, London, Academic Press.
- Wallerstein, I. M. (2006):** Uvod v analizo svetovnih-sistemov. Ljubljana, Založba /**cf.*
- Wassermann, F. M. (1947):** The Melian Dialogue. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 78, 18–36.
- Watson, A. (1992):** The Evolution of International Society: A Comparative Historical Analysis. London, Routledge.
- Wight, M. (1973):** The Balance of Power and International Order. V: James, A. (ur.): *The Bases of International Order*. Oxford, Oxford University Press, 85–115.
- Wilcox, D. J. (1969):** The Development of Florentine Humanist Historiography in the Fifteenth Century. Cambridge, Mass.
- Wohlforth, W., Little, R., Kaufman, S. J., Kang, D., Jones, C. A., Tin-Bor Hui, V., Eckstein, A., Deudney, D. & W. L. Brenner (2007):** Testing Balance-of-Power Theory in World History. *European Journal of International Relations*, 13, 2, 155–185.
- Wright, Q. (1943):** International Law and the Balance of Power. *The American Journal of International Law*, 37, 1, 97–103.
- Yilmaz, L. (2004):** Le Temps moderne: Variations sur les Anciens et les contemporains. Paris, Gallimard.
- Zeller, G. (1956):** Le principe d'équilibre dans la politique internationale avant 1789. *Revue Historique*, 215, 1, 25–37.